

Ծրբ Բաբելոնի վրա իշխի
Շատ ծանրալեզու և անշափ արծաթասեր օձր,
Երկրի վրա փորձանքներ են գալու:
Նրա մարմինն ամփոփվեց սուրբ Առաքելոց տաճարում, Հուստինիա-
ճոսի հերոռնում, թեոտալական .կանաչ գույնի տապանում:

Գ Ի Ր Ք Ե Ր Ր Ո Ր Դ

ԹԵՆՈՓԱՆԵՍԻ՝ ՈՒՐԱՅԵԼԻ ՈՐԴՈՒ ԹԱՂԱՎՈՐՈՒԹՅԱՆ ՄԱՍԻՆ

Միքայել Թլվատի՝ ինր տարի և ութ ամիս տևած թագավորության ժամանակ տեղի ունեցած դեպքերի մասին խոսվեց նախորդ գրքում: Միքայելի որդի Թեոփիլոսը, որն արդեն հասակ էր առել, ինդիկտոնի ութերորդ տարվա հոկտեմբեր¹ ամսին ժառանգեց հայրական իշխանու-
թյունը: Նա ցանկանում էր իրեն ներկայացնել արդարության ջերմ պաշտպան, քաղաքացիական օրենքների ճշմարիտ պահպան, բայց դա կեղծավորություն էր: Իրականում նա իրեն հեռու էր պահում դա-
վադիրներից, որպեսզի հանկարծ մեկն ու մեկն իր դեմ ոտնձգություն չկատարի: Իր գլխին կախված վտանգից երկյուղելով, նա վճռեց իշ-
խանությունը դավադրության միջոցով իր հոր տվողներին՝ Լևոնի դեմ ապստամբությո-
ն: Բարձրացնողներին, գլխովին ոչնչացնել ու կոտորել: Նման մտադրությամբ նա կարգադրեց՝ բոլոր նրանք, ովքեր տվյալ պահին օգտվում են կայսերական պատիվներից, ինչպես և նրանք, ով-
քեր անցյալում էին արժանացել կայսերական որևէ մեծարանքի, հա-
վաքվեն Մագնավրայում²: Երբ այդ բանը տեղի ունեցավ (հրամանը քամահրել ոչ ոք չէր հանդգնել), նա առայժմ իր հոգու դաժանությու-
նը կարծես խավարի մեջ պահեց և հանդարտ ու մեղմ մի քանի խոս-
քով դիմեց նրանց. «Իմ ժողովուրդ ու կղեր: Իմ հայրը կամենում էր ու ցանկանում բազում պատիվների, բարերարությունների ու նվերների արժանացնել նրանց, ովքեր իրեն սատար կանգնեցին և քաջաբար պայ-
քարեցին հանուն թագավորության: Բայց քանի որ նա վախճանվեց նախքան իր մտադրությունն իրականացնելը, ինձ կտակեց ոչ միայն թագավորությունը, այլև այդ մարդկանց նման բարերարություն անե-
լու պարտականությունը: Դրա համար թող ամեն մեկը մեջտեղ գա և իրեն մեղ ներկայացնի»: Այդ խոսքերից խաբված և ապակողմնորոշ-
ված՝ յուրաքանչյուրն իրեն մերկացրեց և բոլորին բացահայտեց իր խնդրությունը: Թեոփիլոսն անհապաղ հյուպարքոսին³ կարգադրեց գոր-

ծել համաձայն քաղաքացիական օրենքի: Նա ասաց նրան. «Սրանց հատուցիր ըստ իրենց գործած արարքների, ոչ միայն այն բանի համար, որ չերկյուղեցին աստծուց, իրենց աջր մարդկային արյամբ պղծեցին, այլև այն բանի համար, որ թշվառականները Քրիստոսի օծած թագավորին սպանեցին»: Այգ կարգադրությունն անելով, նա ավարտեց այդ առաջին ու զարմանալի ժողով կոչվածը: Մարդ կարող է գովել կայսեր՝ ասելով, թե նա վարվեց համաձայն օրենքների, բայց ես չեմ կարծում, որ այդպիսին կարող է գործ ունենալ շատ հեզ ու մեղմ հոգու տեր մարդու հետ: Թեոփիլոսն ահա այդ ձևով ոչնչացրեց նրանց, արածի վրա պիտի ավելացնել մի գովելի ու բարի գործ՝ իր խորթ մոր Եվփրոսինեին արտաքսելն ու նրան ստիպելը վերադառնալ այն վանքը, որտեղ նա միանձնուհու սքեմ էր հագել, նրան, որին սլատմությունը համարում է Միքայելի երկրորդ կին: Ոչ մի օգուտ չտվեցին վերևում մեր հիշած գրավոր պարտավորություններն ու բազում երդումները⁴, քանզի արքան ապօրինի էր: Ի՞նչն էր դրա պատճառն ի վերջո: Այն, որ նա ամուսնացավ ոչ Տիրոջ ապավինելով (հիրավի, թող առներ մեկին, որ օրինավոր լիներ, և ոչ նրան, ով Քրիստոսի հետ իրեն արդեն կապել էր)⁵: Նա իր հանդգնությամբ, այդ սարսափելի երդումները սլահանջելով, պատճառ դարձավ բոլորին աստծուց հեռու վանելու:

2. Այդպիսիք էին ահա Թեոփիլոսի առաջին քայլերը: Իսկ այնուհետև նա հանդես եկավ որպես արդարության պաշտպան, բոլոր վատ մարդկանց համար եղավ սարսափելի, իսկ բարի մարդկանց համար՝ հիացմունքի արժանի: Վատերի համար սարսափելի, քանզի նա արդար էր և վատության ատեցող, բարիներն էլ հիանում էին նրանով, քանզի նա գիտուն էր ու խիստ: Այդուհանդերձ չի կարելի ասել, որ նա միանգամայն զուրկ էր վատությունից: Դիշտ է, ինչպես նա էր ասում, հավատում էր Քրիստոսին և նրա մոր, բայց և հետևում էր հորից ժառանգած պատկերամարտների պիղծ հերձվածին⁶, որով խռովում էր բարեպաշտ ու ամենասուրբ ժողովրդին, ամեն տեսակի փորձությունների մատնում: Իր ողջ թագավորության ընթացքում նա նրան հանգիստ չտվեց, և դա էր պատճառը, որ նա պատերազմներում հաղթանակներ չէր տանում, այլ միշտ պարտվում էր և պատերազմից վերադառնում ոչ արքայավայել:

3. Այսպիսով, որպես արդարության պաշտպան ու նախանձախրնդիր, ապա և հավատքի դեպի աստվածամայրը, նա յուրաքանչյուր շաբաթ, ձի նստած, թիկնապահների ուղեկցությամբ, Մեսե պողոտա-

լով՝ ու հրապարակով գնում էր Վլախեռնայի սուրբ տաճարը: Նա գնում էր բոլորի գործերով զբաղվելու, բայց նախ և առաջ ղրկյալների, որպեսզի վերջիններս կարողանան բողոքել իրենց նկատմամբ արված անօրինությունների դեմ, առանց կաշկանդվելու ինչ-որ շարագործի հատուցման սպառնալիքից, և երկրորդ, որպեսզի շուկայով անցնելիս ականատես լինի վաճառվող ապրանքներին: Նա շուկայում ամեն ինչի գինն էր հարցնում և այն էլ ոչ ի միջի այլոց, այլ մեծ վճռականությամբ ու պահանջկոտությամբ, ոչ որոշակի մի ապրանքի, այլ ամեն ինչի, ինչ կարող է մարդկանց կերակրել՝ լինի ուտելիք, լինի խմելիք, ամեն տեսակի կենցաղային իրերի և հագուստեղենի, մի խոսքով շուկայում եղած վաճառքի առարկա ամեն ինչի: Այդ էր պատճառը, որ նա հազվադեպ էր շքերթի ղուրս գալիս, նա մեծ ջանասիրություն ու հոգատարություն էր ցուցաբերում ժողովրդին հուզող հարցերի նկատմամբ՝ լինի դատարանում, լինի, ինչպես ասացինք, շաբաթվա այդ այցելությունների ժամանակ:

4. Քանի որ քաղաքի առաջ փոխված տարածությունները շուրջում են մարդու աչքը և կարծես հաճախ դեպի իրենց են կանչում կալսերին, Թեոփիլոսը պալատի ծովահայաց պարիսպները հին տեղից տարավ դեպի հելիակոնի կողմը¹⁰ (այնտեղ, որտեղ անցյալում ջրավազան կար, և որի մեջ մի կալսերորդի էր խեղդվել): պսրտեռնեո տնկեց և այնտեղ էր ազատ ժամանակն անցկացնում, բերկրում ու զվարճանում, ինչպես ընդունված է: Մի անգամ, երբ նա այնտեղ էր գտնվում և, ինչպես ասում են, ընթրիքի էր նստած, տասը հազար տարողությամբ մի նավ՝ առագաստները նպաստավոր քամուց բացած, նրանց ահագին ստվերով նավահանգիստը ծածկեց, այնպես, որ կալսրն ապշեց: Կալսրը տեղն ու տեղը հարցրեց՝ ո՞ւմ է պատկանում այդ բեռնատար նավը և ինչպիսի՞ պարեն է տեղափոխում: Երբ նրան ասացին, թե կալսրուհու¹¹ նավն է (հա հնարավոր չէր թաքցնել), սլատմում են, կալսրն ասն ժամանակ բան չասաց ու շարեց, մինչև այն օրը, երբ սովորաբար Վլախեռնա էր դնում: Երբ եկավ այդ օրը, և կալսրը ինչ-որ մեկի մեջոցով իմացել էր հիշյալ նավի՝ նավահանգստում խարիսխ գցած լինելը, գնաց դեպի նսուր տանող ճանապարհով: Նա Բոսպորում էր գտնվում: Կալսրը տեղ հասնելով, կանգնեց իր հերթի մեջ գտնվող նավախելի մոտ և հարցրեց սենատորների, այն էլ ոչ մեկ, այլ երկու, երեք անգամ. թե նրանցից ո՞վ պարենամթերքի կարիք ունի՝ ուտելիքի, խմելիքի նամ տան համար անհրաժեշտ որևէ այլ բանի: Թեև հարցը սենատորներին քաղաքի անգամներ տրվեց, նրանք միայն մեկ անգամ առաջա-

խանէցին, թէ մինչև քո տիրությունն ու թագավորությունը մենք շատ լավ էինք ապրում, ոչ մի բանի պակաս չէինք զգում: Նրանք ավելացրին նաև, թէ իրենց ուղղված հարցերի վերաբերյալ ոչինչ չգիտեն: Կայսրն ասաց. «Մի՞թե գուք չգիտեք, որ ինձ, շնորհիվն աստուծո կայսր եղողին, կայսրուհին ու կողակիցս նավագի է վերածել»¹²: Եվ դառնությամբ ավելացրեց. «Ո՞վ է երբևիցե տեսել հռոմայեցիների կայսրին, կամ նրա կնոջ վաճառական»: Երբ սենատորները նրա ասածներն անպատասխան թողեցին, կայսրը հրաման տվեց նավի մարդիկ միայն նավից անհապաղ դուրս գան և նավը խարխիսներով, առագաստներով, մնացած բոլոր գույքով հանդերձ կրակի տան: Հետո նա շատ բան ասաց կայսրուհուն, նրա գլխին լուտանքներ թափեց, անգամ սպառնաց սպանել, եթե նման բան փորձի վերստին անել:

5. Թեոդորան (կայսրուհու անունը դա էր) որպես ծննդավայր Պափլագոնիան էր փառավորում, Եփեսոս վայրը¹³, որպես հայր՝ Մաքրինոս անունով մի նշանավոր, ոչ սովորական մեկին, պաշտոնով դրուզար¹⁴ կամ ուրիշների ասելով՝ տուրմարիս¹⁵, իսկ մայր՝ Թեոկտիստեն, որին նաև Ֆլորինա էին անվանում: Երկուսն էլ բարեպաշտ դաստիարակություն էին ստացել, չէին մերժում, ինչպես այն ժամանակ բոլորը, սրբապատկերների երկրպագությունը, այլ արտակարգ պաշտում էին ու պատվում: Թեոդորան կայսերական թագը վաղուց էր կապել, իսկ նրա մայր Թեոկտիստեն՝ ստացել զոստե պատրիկուհու պատվաստիճանը¹⁶: Թեոկտիստեն իր տանը, այնտեղ, որտեղ այժմ կառուցված է ու հիմնարկված Գաստրիա վանքը¹⁷ (տունը գնել էր այդ պատրիկ նիկետասից), հրավիրում էր Թեոդորայի դուստրերին (նրանք հինգն էին՝ Թեկլան, Աննան, Անաստասիան, Պուլքերիան և Մարիան), ընդհանրապես կին արարածին հրապուրող նվերներ էր տալիս և, նրանց հետ անձնակառն խոսակցություն ունենալով, աղաչում պաղատում էր կնոջ թուլամորթություն հանդես չբերեն, այլ արիանան, իրենց մոր նման մտածեն ու գործեն, համբուրեն ու պագանեն սրբապատկերները, դեն չպրտեն իրենց հոր դավանած հերձվածք: Այգ ասելուց հետո, նա սրբապատկերներն իր ձեռքն էր առնում (նրանք մի արկղի մեջ էին պահված), հայում դեմքին ու շուրթերին, օրհնում, որով բորբոքում էր նրանց սերը դեպի սրբապատկերները: Նա հանապազ էր այդպես վարվում և բոցավառում թոռների սերը դեպի սրբապատկերները: Դա չվրիպեց Թեոփիլոսի ուշադրությունից: Նա դուստրերին հարց էր տալիս, թե տատն իրենց ի՞նչ է նվիրել, ի՞նչ լավ բան է իրենց արել: Մնացած դուստրերը խելամիտ լինելով խուսափում էին դաշույնի պես սուր

հարցերին պատասխան տալ, բայց Պուլքերիան, լինելով երեխա ու մանկամիտ, պատմում էր տատի հյուրասիրությունների մասին, նրա տված բազմաթիվ մրգերի, շմոռանալով ավելացնել սրբապատկերների երկրպագության մասին: Նա միամտաբար ասաց, թե տատը արկղի մեջ բազում կուկուններ¹⁸ ունի, որոնք գնում է գլխին, դեմքին ու համբուրում: Կայսրը, լսելով դա, կատաղեց: Բայց [զոքանշի] դեմ որևէ ծանր ու դառն բան գործելուն խանգարում էր այդ կնոջ հանդեպ իր տածած հարգանքն ու ակնածանքը, ոչ պակաս չափով նաև նրա անսաստ լեզուն (նա առանց քաշվելու նրան ծաղր ու ծանակի էր ենթարկում, խարազանում՝ [սրբապատկերները] խոստովանողներին անվերջ հալածելու համար, վերևում հիշված հերձվածի համար, գրեթե միայնակ բացահայտում նրա նկատմամբ բոլորի տածած հակակրանքը): Նրան հաջողվեց միայն դուստրերի ոտքը [տատի տնից] կտրել, նա արգելում էր նրանց հաճախել այնտեղ:

6. Սրա նման մի բան էլ Թեոդորայի հետ կատարվեց: Կայսեր մոտ ծառայում էր մի կուրտ մարդուկ՝ անունը Դենդերիս, որ հոմերական Թերսիտեսից¹⁹ ոչնչով չէր տարբերվում: Նրա անկապ-անկապ խոսելը մարդկանց ծիծաղն էր առաջացնում և նրա պատճառած զվարճության համար է, որ նրան պահում էին պալատում: Սա մի անգամ վայրաբսր մտնելով կայսրուհու ննջասենյակը, նրան գտավ սրբապատկերները գրկած, եռանդագին իր աչքերին մոսեցնելիս: Իթամիտը, տեսնելով դրանք, հարցրեց՝ ի՞նչ են, և էլ ավելի մոտեցավ: Թեոդորան գեղջկական լեզվով ասաց. «Սրանք իմ լավ կուկուններն են, ես շատ եմ սիրում նրանց»: Այդ պահին կայսրը սեղանատանը նստած ճաշում էր: Ծրբ Դենդերիսը իսկույն ևեթ նրա մոտ եկավ, և կայսրը հարցրեց նրան՝ ո՞րտեղից է գալիս, նա ասաց, թե մայրիկի մոտից, նա Թեոդորային այդպես էր անվանում²⁰, թե նրա մոտ տեսել է լավ կուկուններ, որ նա բարձի տակից էր հանում: Կայսրը գլխի ընկնելով, թե ինչ նկատի ունի նա, գազազեց և ճաշը վերջացնելով ուղիղ Թեոդորայի մոտ գնաց, սրա գլխիս բաղում լուտանքներ թափեց, իր սանձարձակ լեզվով նրան կռապաշտ անվանեց, բթամտի ասածը հերթով պատմեց: Թեոդորան սրա բարկությունը մեղմելու համար հանպատրաստից ասաց. «Ո՛վ կայսր, դու սխալ ես հասկացել, ես իմ նաժիշտների հետ իմ հայելու մեջ էի նայում, իսկ Դենդերիսը դեմքերի անդրադարձումը տեսնելով, եկավ հիմարություններ ասաց տիրոջ ու կայսեր»: Այդ ձևով նա այն ժամանակ իջեցրեց նրա բարկությունը, իսկ մի քանի օր հետո Դենդերիսին դաստիարակեց, խելք սովորեցրեց, որ այսուհետև լավ կու-

կունների մասին ոչ ոքի բան չասի: Օրերից մի օր գինի խմելիս, թեոփիլոսն ամբարտավանացած, տիրուհուն ծաղրելով, 'Դենդերիսին հարցրեց՝ շարունակո՞ւմ է արդյոք մայրիկը համբուրել լավ կուկուններու Դենդերիսը աջ ձեռքով փակեց իր բերանը, իսկ ձախը դնելով հետույքին, պատասխանեց. «Կուկունների մասին լո՛ր, ո՞վ կայսր»: Այդ մասին ահա այսքան:

7. Պատերազմում իր քաջությամբ աչքի ընկավ մի շատ լավ ձի և հզոր բազուկ ունեցող մի ղինվոր: Զորավարը²¹, որին նա ենթարկվում էր, աչքը դրել էր այդ ձիու վրա, որը ղինվորին բազում անգամներ մահից էր փրկել: Զորավարը, թեև դիմեց ամեն միջոցի, ղինվորին բազում խոստումներ տվեց, բազմիցս խնդրեց այդ ձին, անգամ բռնությունյան դիմեց, բայց արդյունքի չհասավ, չկարողացավ իր ենթակային համոզել: Դրա վրա նա հեռացնում է ղինվորին իր գլխավորած զորամասից և նրա հասցեին բազում ամբաստանություններ է ներկայացնում Թեոփիլոսին: Զինվորն իր տանն էր մնում, այդ ձիու վրա ուրախանալով: Բավական ժամանակ էր անցել, և ղինվորին դարձյալ պատերազմի կանչեցին, պատերազմ, որ դժբախտների համար կործանում է: Այնպես պատահեց, որ այդ մարդու դժբախտության ժամանակ Թեոփիլոսը մի լավ ձի պահանջեց: Նա պաշտոնավոր անձանց և ղինվորականների նամակներ ուղարկեց, հրամայելով՝ այսպիսի ու այսպիսի [մի ձի] գտնեն և իրեն ուղարկեն: Զորավարն առիթից օգտվելով, բռնությամբ ղինվորից խլեց ձին և որպիս սեփականը կայսեր ուղարկեց: Ահա պատճառը, որով [ղինվորը] զրկվեց ձիուց: Անակնկալ մի դեպքի առթիվ կայսրը բոլորին (այդ թվում և որևէ պատճառով պաշտոնանկ արվածներին) հրամայեց պատերազմի գնալ: Հիշյալ ղինվորը ևս պատերազմի գնաց առանց լավ ձիու, որով կայսրը նրա մահվան պատճառ դարձավ, [անօգնական] թողնելով աղքատ կնոջ և երեխաներին²²: Իսկ կինն ի՞նչ արեց: Լսելով, որ կայսրը իրեն դիմողներին ուշադիր լսում է, որ նա արդարության պաշտպան է, իր սիրած ամուսնու կորստից վառված, երեխաներին կերակրելու անկարող, գալիս է մայրաքաղաք: Տեսնելով որոշակի օրը, իր ամուսնու ձիու վրա նստած, Վյախենա գնացող Թեոփիլոսին, նա ծնկաչոք ու աղիողորմ պաղատում է կայսեր՝ ձիու սանձերը բռնած, և բացատրում նրան, թե ձին իրն է, և իր ամուսնու սպանության պատճառը ինքը՝ կայսրն է, և ոչ մի ուրիշը: Կայսրը կնոջ շիտակ խոսքի վրա ապշահար եղավ ու քարկտրեց, քանզի ասվածի մասին նա ոչ մի գաղափար չուներ: Նա պատվիրեց առայժմ նրան պահեն, մինչև պալատ վերադառնալը: Վերադառ-

նալով նա իսկույն կարգադրեց կանչեն կնոջ: Նա սոնհապադ ներկայացավ և ամեն ինչ պարզ ու հստակ մեկ-մեկ պատմեց: Կայսրը հրամայեց զորավարին ներկայանալ և ձիու գործով նրան խստագույնս հարցաքննեց: Երբ զորավարը հավատացնում էր, թե ձին իր սնից և ոչ թե որևէ այլ տեղից է ուղարկել, այն չի հափշտակել, կայսրն առերեսեց կնոջ. որպես նրա ասածների քննիչ ու մեղադրիչ: Զորավարը չկարողանալով կնոջ ներկայության խաբեությունից իրեն արդարացնել, դարձավ մի ողորմելի պաշտպանություն հայցող, աղիողորմ ընկավ կայսեր ոտքերին: Իսկ ինչպե՞ս վարվեց կայսրը: Նա այդ կնոջ և նրա երեխաներին հալտարարեց զորավարի իրավահավասար ազգականներ և նրա ունեցվածքի ժառանգներ, իսկ զորավարին էլ պաշտոնանկ արեց: Այդպիսով, բոլորին պարզ դարձավ կայսեր արդար դատաստանը, նրա թշնամական վերաբերմունքը հափշտակիչների հանդեպ:

8. Նա ոչ պակաս շափով սիրում էր կառուցողական գործը և նրա նկատմամբ հոգատարություն ցուցաբերում: Նա ի հիմանց վերակառուցեց, կարծես նոր դարձրեց, գեղեցկացրեց ու բարձրացրեց առավել խախտված պարիսպները և դրանք թշնամիների համար անառիկ դարձրեց: Այդ պարիսպները մինչև օրս էլ կրում են նրա անունը. նրանց վրա այդ մասին արձանագրություն կա: Թեոփիլոսը բացի այդ անառականոցներից քշեց թեթև բարձի տեր կանանց, այդ ամբողջ վայրը մաքրեց և նրա տեղում իր անունը կրող շատ գեղեցիկ, հսկայական, ռդասուն ու գողտրիկ հիվանդանոց կառուցեց. այդ ձևով նա մաքրեց աղետաբեր ախտերը, և մարդկանց փրկարար բուժում պարգևեց: Այդպիսին էր նրա վերաբերմունքը թեթև բարձի տեր կանանց նկատմամբ: Թեև պատմում են, որ նա ժամանակին, երբ անփույթ կյանք էր վարում, Թեոդորայի նաժիշտներից մեկի գեղեցկությունից գայթակղվեց և մեղանչեց նրա հետ, բայց համոզվելով, որ սայթաքել է (այդ բանը Թեոդորայի ուշադրությունից էլ չվրիպեց, և նա դարձավ մոռյալ, դյուրագրգիռ, խոժոռ), Թեոդորային խոստովանեց, երգվեց՝ մեծ երկյուղածությամբ ձեռքերն առ աստված մեկնած, թե դա իր կյանքում առաջի մեղանչելն էր և ներողություն խնդրեց: Թեոփիլոսը բացի այդ իր դուստրերի համար Կարիանոսի կոչվող տեղում²³, առատ դրամ ծախսելով, մի տուն և ապարանք կառուցեց, որոնք հիշեցնող մնացորդները և սյուները պահպանվել են մինչև օրս:

9. Քանի որ նա հին սովորության հետևելով ուզում էր հագարայիներին ցույց տալ կայսրության [վեհությունը], կամ էլ նրանց հետ ուրախությունը բաժանել, կամ, ավելի շուտ, ուզենալով նրանց աչքին

սարսափելի երևալ, այդ նպատակն իրագործելու հարմար անձնավորութ-
յուն համարեց Հովհաննեսին, որն այն ժամանակ սինկելլոս²⁴ էր, իսկ
անցյալում, ինչպես ասել ենք, եղել էր նրա ուսուցիչը: Քանի որ նա
քաղաքական հարցերում շատ հմուտ էր, բացի այդ նաև իր հերձվածի
կողմնակից, բանավիճելու մեծ շնորհքով օժտված, սիրում էր նրան և
իւր բոլոր մերձավորներից որան ամենից շատ էր մեծարում: Հենց դրա
համար էլ ահա նրան Ասորիքի առաջնորդի²⁵ մոտ ուղարկեց, նրան
տալով բազմաթիվ [նվերներ], որոնք այլազգիների շրջանում հռոմա-
յեցիների թագավորության նկատմամբ հիացմունք են առաջացնում,
ինչպես և սարսուռ, ապա և չորս կենտինարից ավելի ոսկու գումար²⁶:
Թեոփիլոսը նվերները ուղարկեց ամերմումնիին²⁷, որպես ընծա, ինչ
վերաբերում է ոսկուն, ապա այն արված էր Հովհաննեսին՝ այն առա-
տորեն բաժանելու համար, հանուն ցուցադրության ու [կայսրության
փառքի] տարածման: Քանզի մարդիկ ապշած ասելու են, եթե կայսեր
կողմից ուղարկված մարդը իրավունք ունի իր հայեցողությամբ ոսկին
ավազի նման ցրիվ տալ, ապա նրան ուղարկողը պիտի որ ոսկու բլուր-
ներ ունենա: Բացի այդ և նույն նպատակով կայսրը նրան տվեց երկու
ոսկե, թանկագին քարերով ազուցված սպասներ, որոնք հասարակ,
ռամիկ լեզվով խերնիվուքսեստա²⁸ են կոչում, իսկ պատվիրակին ամեն
կերպ մեծարեց ու զարդարեց: Պատվիրակը հասնելով Բաղդադ²⁹, ներ-
քուստ՝ իր մտքի խորաթափանցությամբ ու ճոխ լեզվով, իսկ արտա-
քուստ՝ իր փայլուն հանդերձանքով ու շքեղությամբ, մեծ, միայն հռո-
մայեցիների կայսրին վայելող նվերներ տալով իր մոտ ուղարկվողնե-
րին ու եկողներին, հսկայական տպավորություն գործեց: Այդ ամենի
պատճառով մարդիկ սքանչանում էին նրա վրա, և նրա անունը լայ-
նորեն տարածվեց: Հենց որ ոտք դրեց բարբարոսների սահմանները,
նա բոլորին ապշեցրեց՝ իրեն դիմավորողներին և միայն կայսեր առող-
ջությամբ հետաքրքրվողներին առատ նվերներ ու ոսկի բաշխելով, շլաց-
րեց: Այնուհետև գնաց դեպի Իսմայիլ³⁰ և, անձամբ ներկայանալով,
նրան փոխանցեց կայսեր խոսքերը, որից հետո մեկնեց հանգստանա-
լու [իրեն տրամադրված] օթևանը: Ցանկանալով է՛լ ավելի փառավո-
րել հռոմայեցիների պետությունը, իրեն, ինչպիսի գործով էլ՝ մեծ լի-
փոքր, դիմողներին, արժաթե մի ամանի մեջ ոսկի էր լցնում և նվիրում:
Երբ մի անգամ բարբարոսների հետ ճաշի էր նստած, նա իր ծառաներին
կարգադրեց վերոհիշյալ երկու լվացամաններից մեկը, որն ինքը գոր-
ծածում էր, դիտավորյալ կորցնեն: Երբ այդ գեղեցիկ, սքանչելի ու հո-
յակապ իրի կորստյան առթիվ մեծ աղմուկ բարձրացավ, բոլոր բարբա-

րոսները չափազանց տխրեցին և երկար հարցափորձ արեցին՝ ու խուզարկութիւններ, ինչպես ասում են, բոլոր սլարանները թափ տվեցին՝ գողացված իրը լույս աշխարհ բերելու համար, պատվիրակը հրամայեց լվացամանի մլուսը հանել՝ «թող այս մեկը փշանա» ասելով։ Սարակինոսներին ապշեցրեց այն, որ նա դադարեցրեց իրի որոնումները։ Դրա վրա ամերմումնին, իր փառասիրությամբ ուղենալով հետը մրցել և նվաստ չերևալ, նրան այլ նվերներ չնորհեց, որոնք մական նրա վրա ոչ մի տպավորութիւն չգործեցին, նա, կարծես սովորական հող լինելը, թափեց նրա առաջ։ Դրա վրա ամերմումնին բանտից նոր աղատված և գերության ցնցոտիները գեղեցիկ հանդերձանքով փոխարինած հարլուր ռազմագերի տվեց։ Հովհաննեսը, թեև անչափ դրվատեց, ընդունելի համարեց ամերմումնիի այդ մեծ նվերը, բայց չվերցրեց։ Նա ասաց, առայժմ նրանք թող իրենց՝ արաբների մոտ հանգիստ ու ազատ մնան, մինչև ինքը գլուխ բերի նրանց փոխանակման գործը՝ սարակինոս ռազմագերիների տալով, ստանա մերիններին։ Դա ապշեցրեց Սարակինոսին³¹ և այնուհետև նրան որպես հարազատի և ոչ օտարի հաճախակի իր մոտ էր կանչում, ցույց տալիս իր գանձերը, իր պալատների գեղեցկութիւնը, իր մեծափառութիւնը և, մինչև նրան առոք-փառք դեպի Կոստանդնուպոլիս ճանապարհ դնելը, ալդպես պատիվների էր արժանացնում։ Նա Ասորիքի վրայով ճամփա ընկավ դեպի Թեոփիլոսը և հանդիպելով նրան, համոզեց Բրիասի պալատը³² կառուցի սարակինոսների [պալատի] նմանողությամբ՝ ոճով ու բազմազանությամբ ոչնչով չտարբերվի նրանից։ Շինարարական աշխատանքներին հետևում էր [կայսրը], որոնք նա գլուխ բերեց համաձայն Հովհաննեսի բացատրութիւններին։ [Ճարտարապետը] Պատրիկես էր կոչվում, նա արժանացել էր պատրիկի պատվաստիճանին։ [Կայսրը] պալատին միայն մի բան ավելացրեց, այն, որ ննջասենյակի մոտ մեր ամենասրբունի տիրունի աստվածածնի անվան տաճար կառուցեց, իսկ հիշալ պալատի բակում՝ արտակարգ գեղեցկությամբ, շափերով շատ ուրիշները գերազանցող եռակոնիս սաճարը, որի կենտրոնական կոնխը նվիրված է [Միքայել] հրեշտակապետի անվան, իսկ երկու կողքի կոնխերը՝ նահատակ կանանց սուրբ անվան։

10. Թեոփիլոսն ահա նման հարցերում մեծագործ ու զարմանալի մարդու համբավ ուներ։ Սակայն ինչպիսի՞ն էր նա մեզ՝ բարեպաշտներիս և սուրբ ու աստվածային պատկերները երկրպագողներիս համար։ Նա ժանտ էր ու դաժան, ջանք էր թափում գերազանցել բոլոր սարսափելի պատկերամարտներին։ Իրենից առաջ իշխողներից (նրանք

Հետոն էր և իր՝ Թեոփիլոսի հայր Միքայելը) առաջինը կարգադրել էր սրբապատկերների վրա, որտեղ էլ նրանք նկարված լինեն, չգրվի «սուրբ» բառը, քանզի, ըստ նրա, միայն աստծուն է վայել այդ բառը վերագրել և ոչ այլ ոքի։ Բայց նա ճիշտ չէր դատում։ Եթե աստված մարդկանց հաղորդեց անգամ ավելի վե՛հ «աստված» բառը, մարդկանց, որոնք թեև բնությամբ այդպիսիք չեն, այդուհանդերձ մարգարեի բերանով ասաց. «Ես ասացի թէ աստուածք իցէք»³³, մի՞թե նա կզրկեր նրանց շատ ավելի հասարակ «սուրբ» բառից։ Միքայելն ահա դա էր կարգադրել, իսկ մյուսը՝ Հետոնը, արգելեց նրանց երկրպագությունն անգամ։ Իսկ ես, ասում էր Թեոփիլոսը, դեմ եմ նրանց նկարելուն ու պատկերելուն անգամ, և քանի որ դրանք դատարկ բաներ են, ապա կարիք չկա նրանց համար խելքը կորցնել, այլ անհրաժեշտ է հոգ տանել միայն ճշմարտության մասին։ Այսպիսով, սկսեցին բոլոր եկեղեցիներից սրբապատկերները վար առնել և նրանց փոխարեն գազանների և թռչունների պատկերներ կախել ու նկարել։ Դա Թեոփիլոսի վայրենի ու ստոր մտածելակերպի գրավականն է։ Սկսվեց պիղծ մարդկանց կողմից թանկարժեք սուրբ իրերի՝ հրապարակներում ծաղրուծանակի ենթարկելը, դրանք գետին էին շարտվում ու կրակի տրվում. պատվական իրերը սովորական առարկաներ էին համարվում, եթե իրենց վրա սրբերի կերպարներ էին ագուցված ունենում։ Պետական բանտերը լցվեցին սըրբապատկերները պաշտողներով, սրբապատկերները նկարողներով, վանականներով, եպիսկոպոսներով, հոգևոր հովիվներով և նրանց հոտով։ Լեռներն ու քարայրները նրանցով լցվեցին, որոնք, ինչպես ոճրագործներ, սովից ու ծարավից մեռան, ոչ պակաս [ցավագին], քան սարսափելի պաշարման ժամանակ։ Առայժմ նա հրամայեց արգելել վանականների մուտքը քաղաքները, կարգադրեց նրանց, որպես գարշելիների, անխտիր վտարել, նրանք չհամարձակվեն անգամ գյուղերում երեւալ, իսկ նրանց վանքերն ու անապատները ակումբների ու պանդոկների վերածեց։ [Վանականներից] ոմանք, որոնք բացարձակապես չղանկացան դաւաճանել առաքինության ու սրբազան սքեմին, սովից ու տառապանքներից մեռան, ուրիշներն էլ նման տառապանքներին դիմանալու անկարող, անգոսնեցիկ սքեմը և մի կերպ ապահովեցին իրենց փրկությունը։ Իսկ ավելի անհոգ կյանքի սիրահարները նախընտրեցին սանձարձակ ու անառակ կյանքը՝ արհամարհելով սուրբ շարականներն ու տաղերը³⁴, սրբազան հանդերձները։ Բռնակալը դեմ էր անգամ եկեղեցիներում հավաքվելուն, որը հաճախ անկարգ կերպով

դեպի կրթերի անդունդը գլորվող մարդկանց համար պահպանիչ, զսպող մի սանձ է:

11. Այդուհանդերձ բացսրձակապես չվերացան միանգամայն անկեղծ ու ազատ խոսող մարդիկ: Զերմեռանդներից ոմանք առանձին-առանձին, ոմանք միասին, ինչպես Աբրաամիտների վանքի³⁵ վանականները, մեր սուրբ հայրեր սուրբ Դիոնիսիոսի, Հիերոթեոսի և Իրենեոսի³⁶ ասույթների հիման վրա, տրամաբանորեն ապացուցում էին նրբան, որ վանական հաստատությունն ու հիմնարկությունը ո՛չ երեկ, ո՛չ էլ առաջին օրը ստեղծվեց, այլ շատ վաղուց, այն էլ մարդկանց ցանկալի: Նրանք ապացուցում էին նաև, որ սրբապատկերներն և նկարելու առաքյալների համար անսովոր ու օտարոտի չէր. հենց սուրբ Ղուկասն էր, որ նկարեց աստվածածնի կերպարը³⁷, իսկ ինքը՝ Քրիստոսը, մեր տերն ու աստվածը, երեսը ինչ-որ դաստառակով սրբելով, մեղ ավանդեց իր անձեռակերտ պատկերը³⁸: Այս ամենասուրբ այրերն իրենց հանդուգն խոսքով գրգռեցին բռնակալի մոլեգնությունն ու վայրենությունը և, նրա կողմից բազում լլկանքների ենթարկվելով, քաղաքից վտարվեցին: Նրանք տարվեցին Նվքսինյան պոնտոսի [ափին] գտնվող Կարապետի, այսպես կոչված Ֆոբերոսի աղոթարանը և, անտանելի գանահարությունից կատարելապես հյուծված, իրենց հոգին ավանդեցին: Նրանց սուրբ մարմինները, որոնք երկար ժամանակ այդպես նետված թողեցին, չարժանացնելով անգամ թաղման, մնացին անեղծ ու անաղարտ, մինչև որ հայտնաբերվեցին հավատացյալների կողմից և հողին հանձնվեցին, Քրիստոսի համար նահատակված մարդկանց վայել պատիվների արժանանալով:

12. Արանց օրինակին մի այլ վանական, որ վերջերս էր սքեմը հագել և ջերմեռանդությամբ լցվել, որոշեց բանադատել բռնակալին և, եթե հնարավոր է, համոզել նրան սրբապատկերների հարցում տեղի տալ: Անձամբ հանդիպելով նրան, նա բազում այլ կովանների թվում, առաջ քաշեց և Պողոս առաքյալի ասույթը, թե եթե որևէ մեկը «աւետարանեսցէ ձեզ աւելի քան զոր աւետարանեցաքն ձեզ, նզովեալ լիցի»³⁹ Թեոփիլոսը տեսնելով, որ սա ավելի գիտակ է և բանավեճի մեջ իրենից հզոր, բազում շարշարանքի ենթարկեց, Հովհաննեսի, իր՝ Թեոփիլոսի ուսուցչի ու դասուրիարակի մոտ ուղարկեց, կարգադրելով դիալեկտիկական ապացույցների օգնությամբ նրան պարտության մատնել: Բայց քաջ մարտիկը ոչ թե սոփեստական ու դիալեկտիկական ապացույցներով, այլ առաքելական ու ավետարանական ասույթներով նրան ձկից ավելի անբարբառ դարձրեց: Որոշ ժամանակ տեղում մնա-

լով, նա ելավ գնաց, այսպես կոչված Կալոն Օրոս⁴⁰, որտեղ հանդիպեց Իգնատիոս անունով աստվածակիր մի մարդու, որին արժանացրեց ձեռնադրության: Նա մանրամասն գուշակեց տեղի ունենալիք դեպքերի և գալիք կայսրերի մասին և, ապրելով մինչև աստվածասեր Լևոն կայսեր⁴¹ և նրա զավակների ժամանակները, ի Տեր փոխեցավ:

13. Քանի որ բռնակալը վճռել էր բոլոր սրբապատկերներն նկարողներին ոչնչացնել (ապրել ցանկացողները պետք է պատկերները թքակոծ անեին որպես պիղծ, գետին շարտեին ու ոտնակոխ անեին), ի միջի այլոց որոշեց ստիպել և վանական Ղազարոսին (նա ժամանակի նկարչական արվեստի նշանավոր գործիչ էր), բայց տեսավ, որ նրա վրա ամենևին չեն ազդում գովասանքները, որ մտքի խորաթափանցությամբ գերազանցում է իրեն, բացի այդ իրեն դատապարտում է, այն էլ ոչ թե մեկ կամ երկու, այլ բազում անգամներ: Դրա համար կայսրը նրան այն աստիճան խոշտանգեց, որ մարմնի մասերը արյան հետ էին հոսում, շատերին թվաց, թե մեռել է նա: Բայց երբ լսեց, որ վերստին բանտ նետվածը լավացել է և շարունակում է իր արվեստով զբաղվել՝ տախտակի վրա սրբերի պատկերներ նկարել, հրամայեց նրա ափերին շիկացած թիթեղի թերթեր դնեն: Կրակը այրում, լափում էր նրա մասերը, մինչև որ չդիմանալով, կիսամեռ գետին տապալվեց: Բայց [աստվածային] շնորհքը պահպանեց նրան, որպեսզի գալիք մարդկանց օրինակ ծառայի: Երբ [Թեոփիլոսը] լսեց, որ սուրբն իր վերջին շունչն է փչում, կայսրուհու և իր մի քանի մերձավորների պաղատանքին ընդառաջելով, նրան բանտից ազատեց: Նա գնաց ծվարեց Ֆոբերոսի մականվանյալ Կարապետի տաճարը: Այնտեղ, երբ վերքերը դեռ ապաքինված չէին, նա նկարեց մինչև օրս պահպանված և բազում ցավեր ամոքող Կարապետի պատկերը: Այն ժամանակ վիճակն ահա այդպիսին էր, բայց բռնակալի մահից հետո, երբ ուղղափառությունը վերստին փայլատակեց, նա իր սեփական ձեռքերով վերականգնեց աստված-մարդու՝ Հիսուս Քրիստոսի խալկեի պատկերը: Երբ հռչակավոր Թեոդորան նրան կանչեց, որպեսզի իր ամուսնուն քավություն շնորհի և [աստծուց] նրա համար ներում խնդրի, նա ասաց. «Ո՛վ կայսրուհի, աստված անարդար չէ, նա աչքաթող չի անի և ձեր սերը դեպի նա, հանուն աստուծո ձեր տարած խոնջանքը հաշվի կառնի և [Թեոփիլոսի] գեպի աստված ունեցած ատելությունն ու անշափ մոլեգնությունը, բայց նախապատվությունը կտա ձեզ»: Բայց դրանք հետագայում տեղի ունեցան:

14. Մի անգամ, շատերից լսած լինելով Թեոփանես խոստովանողի և նրա եղբայր Թեոդորոսի⁴² շատ ուսյալ լինելու մասին, նրանց լավ-

սիակոսի տրիկլինը հրավիրեց՝ հրապարակայնորեն հավատքի մասին արտահայտվելու [Թեոփիլոսն] ասաց. «Ասե՛ք տեսնեմ, ո՞վ նզովյալներդ, սուրբ գրքի ո՞ր ասույթների վրա հույսը դրած համարձակվում եք երկրպագել կուռքերին (նա անսանձ ու պիղծ լեզվով այդպես էր կոչում սրբապատկերները) և բազում ողջամիտ մարդկանց հավատացնում, որ լավ է այդպես վարվել»։ Այդ ասելուց հետո, նա ավելի բարձրաձայն այլ հայհոյական ու զազիր խոսքեր էր ուղղում Քրիստոս աստուծո պատկերին։ Այդ երանելի այրերն ասացին. «Թող պապանձվի աստուծո դեմ անօրեն խոսքեր արտաբերող բերանը» և այդ խոսքերով սանձեցին նրա լկտիությունը (անարդար թագավորը չի հանդուրժում իր հասցեին արված բացահայտ քննադատությունը)։ Նա առայժմ կեղծավորաբար շողորթելով նրանց, սրբապատկերների երկրպագության օգտին մարգարեների վկայություններն էր պահանջում։ Երանելի Թեոփանեսը բերեց Եսայի մարգարեի մի ասույթ, բայց Թեոփիլոսը հակաճառեց, թե ասույթը դրան չի վերաբերում, միաժամանակ բացելով սեփական [սուրբ] գիրքը, իր ասածի ստույգ լինելն էր հաստատում։ Սուրբը բարձրագույն ասաց, թե նա աղավաղել է ոչ միայն տվյալ գիրքը, այլև իր ձեռքից անցած բոլոր գրքերը և պահանջեց իրեն բերեն Թովմայիտես կոչվող [տրիկլինի]⁴³ պատրիարքական մատենադարանի այսինչ տեղում գտնվող սուրբ գիրքը, ի հաստատումն ասվածների։ Երբ մարդ ուղարկվեց, որն իսկույն բերեց այն, կայսրը դիտմամբ չէր գտնում ասույթի տեղը և ամոթով մնաց, քանզի այլ տեղ էր բացում։ Երբ երանելի Թեոփանեսը մատով ցույց տվեց ու բացատրեց, թե երեք թերթ շրջելուց հետո կհասնես որոնածիդ, ահա այն ժամանակ նա չկարողացավ դիմանալ այրերի շիտակ խոսքին։ Համոզվելով, որ նրանք են ճիշտ, իր՝ մինչև այստեղ ցուցաբերած կեղծ մեծահոգությունից հրաժարվելով, մեջտեղ հանեց իր գազանային բարքերը։ Ասելով, որ «Արդար չէ, որ կայսրը նման այրերից անարգվի», հրամայեց նրանց լավսիակոսի միջնապարտեզը տանել, մահակի երկու հարյուրական հարված հասցնել և նրանց ճակատին բարբարոսաբար դաջել իր հորինած յամբական հետևյալ դատարկաբանությունը.

Այն ժամանակ, երբ բոլորը ցանկանում են գալ այն քաղաքը⁴⁴,
Որտեղ Քրիստոսի սրբազան ոտքերը
Աշխարհի շենքի հենարան ծառայեցին,
Այդ սրբազան վայրում երևացին սրանք՝
Սնոտիապաշտ մոլորության այդ շար ամանները։

Իրենց անհավատությունամբ և ամբարշտությունամբ
 սրանք այնտեղ շատ խայտառակ վատթար բաներ գործեցին,
 'Իրա համար որպես ուրուցողներ այնտեղից վտարվեցին,
 և ապաստանելով պետության [մայրա]քաղաքում,
 ջնրաժարվեցին իրենց անօրեն հիմարություններից:
 Այգ պատճառով [ներանց ճակատին] դաջեցին՝ ինչպես
 շարագործների,
 Դատապարտեցին և վերստին վտարեցին¹⁵:

Հրամանն իսկույն ի կատար ածվեց, որով նրանք իրենց գլխին
 կապած եղան խոստովանողի և նահատակի պսակը, իսկ այդ գոռոզն
 ու բոլոր թշվառականներից ամենաթշվառականը բոլորի աչքին երևաց
 որպես ամբարիշտ և հալածիչ, երբևիցե հանդես եկած խայտառակնե-
 րից ամենախայտառակը:

15. Բացի այդ, նա ուրիշ վանականների հետ բանտ նետեց նաև
 սուրբ քաղաքի¹⁶ սինկելլոս Միքայելին, ենթադրելով, որ նրան, եր-
 կարատև լկանքների դատապարտելով, կկարողանա ծնկի բերել:

Ահա այսպիսիք էին հավատացյալ ու սուրբ արանց հանդես նրա
 գործած տխմարությունները, այդպես էր նա անարգում մեր փրկության
 համար հայտնված Մարդուն՝ ճշմարիտ աստծուն, այդպես շարշարում ու
 անլուր խոշտանգումների ենթարկում նրա սուրբ սպասավորներին, այն
 էլ ոչ թե կարճ ու սահմանափակ ժամանակ, այլ իր ամբողջ կյանքի
 ընթացքում: /16/Նա շարականներ ու ոտանավորներ երգի վերածելով,
 ստիպում էր երգել: Այդ թվում և շորրորդ ձայնեղանակի «Օրհնեցէք»-ը
 ութերորդի՝ «Լսիր կույս» երգին հարմարեցնելով և հանգ տալով, կար-
 գադրեց ի լուր ամենքի երգել աստուծո եկեղեցում: Այդ առթիվ պատ-
 ւում են, որ Թեոփիլոսը սիրում էր երգասացությունը, ինչպես հայրերն
 իրենց զավակներին, և մի լուսավոր տոնի ժամանակ մեծ եկեղեցում
 ցույց տվեց իր առատաձեռնությունը՝ նրա կղերին այգ [երգը] կատա-
 րելու համար տվեց հարյուր լիտր ոսկի: Ասում են, որ Ծաղկազարդի
 «Նլեք ազգեր, ելեք և ժողովուրդներ» ոտանավորը նրա հոգու ծնունդ է:

17. Այն պատճառով, որ բնությունից նա չէր օժտվել գլխի խիտ
 մազերով, դրանք նոսր էին, կարգադրեց համայն պետության սահման-
 ներում մարդիկ իրենց մազերը կարճ կտրեն, ոչ մի հոռմայեցու թույլ
 չտվեց ծոծրակից ցած մազ թողնել, կարգադրությունը չկատարողին
 խարազանի բազում հարվածներ հասցնել և բերել հոռմայեցի նախնի-
 ների վսեմության, քանզի հենց այդպիսի մազերով էին նրանք աչքի

բնկնում: Այդ առթիվ նա օրենք էլ հրապարակեց՝ ոչ ոք չհամարձակվի ժողովրդից ցած մազ թողնել:

18. Անհրաժեշտ էր պատշաճ ձևով տնօրինել նաև իր և իր ընտանիքի դորժերը, քանզի հինգ դուստրերի հայր էր, բայց շուններ արու գալակ: Ամենակրտսեր դստեր, Մարիային, որին նա մյուսներից անչափ շատ էր սիրում, որոշեց ամուսնացնել: Դստեր ամուսինը կոչվում էր Ալեքսիոս, մականունը՝ Մուսելե⁴⁷: Նա գեղեցիկ արտաքինով, ծաղկուն հասակով մեկն էր, սերում էր Կրենիտների տոհմից⁴⁸, հայերի երկրից: Նա բնակվում էր ակրոպոլսի կողմում, այսպես կոչված Կրենիտիսսայի կացարաններում: Թեոփիլոսը նրան շնորհեց նախ անթիպատ պատրիկի պատվաստիճանը՝ իր դստեր դուրդուրելու համար, այնուհետև՝ մագիստրոսի, իսկ վերջում նրան կեսար էլ հռչակեց և, մեծաթիվ զորքեր տալով, կարևոր գործով Լանգոբարդիա ուղարկեց: Նա գնաց և հաջողությամբ կատարեց իր պարտականությունը՝ ըստ կայսեր ցանկության: Դրա պատճառով կայսեր սերբ նրա նկատմամբ գնալով ուժեղանում էր, բայց միաժամանակ բորբոքվում էր և մարդկանց նախանձր: Ոմանք սկսեցին վատաբանել և չարախոսել նրան, թե իբր աչք ունի թագավորության վրա և պիտի որ ժամանակ գա, երբ այբր հաղթի թոյին⁴⁹: Կեսար Ալեքսիոսը, լսելով իր դեմ հորինված զրպարտանքի մասին և մարդկանց նախանձից երկյուղելով, շատ պաղատեց կայսեր՝ գթա և թույլ տա վանք քաշվի: Բայց հենց Թեոփիլոսը չհամաձայնվեց դրան՝ որպեսզի գուստրը այրի շմնա: Այդ պատճառով ահա հիշյալ կեսարը շատ խաղաղ կյանք վարեց, շարունակելով իր պետական ծառայությունները: Բայց երբ Թեոփիլոսը որդի ունեցավ՝ Միքայելին⁵⁰, իսկ իր գուստրը՝ կեսարի կինը վախճանվեց, նրան այն աստիճան պատվեց, որ նրա աճյունը արծաթապատ դագաղի մեջ ամփոփելով⁵¹, շիրմի վրա յամբերով հրահանգ փորագրեց, թե մարդ ինչպիսի հանցանք էլ գործի, եթե նա ապաստանի այնտեղ, նա անձեռնմխելիության իրավունք ունի: Ինչ վերաբերում է Ալեքսիոսին, ապա նա թաքուն կերպով հեռացավ և վտնականի սքեմը հագավ: Երբ Թեոփիլոսին չհաջողվեց նրան համոզել հրաժարվել վանականի սքեմից, այն բանի համար, որ նա չկամեցավ իր հետ լինել և նախընտրեց մի ինչ-որ ծածուկ անկյունում ապրել, բազում պարսավանքների ենթարկեց, սակայն վերջում ներեց, որպես պարգև հրիսուպոլսում գտնվող կայսերական վանքը շնորհեց⁵², ապա Բյուրսեոսի վանքը, ինչպես և այն, որ էլեայում է գտնվում, բայց Ալեքսիոսը մնում էր հրիսուպոլսի [վանքում]: Երբ մի օր նա պտույտի

գնալով, եղավ Անթեմիոսի թաղում, որտեղ այն ժամանակ գտնվում էր կայսերական զինանոցի շենքը և ասում էր, թե յուրաքանչյուր վանք իր կառուցողի անունն է անմահացնում, կայսրը նրան ստիպեց գնել այդ շենքը և սեփական [վանք] կառուցել: Այդ բանը կատարվեց կայսրուհի Թեոդորայի, իր զոքանչի միջոցով⁵³: Նա շատ գեղեցիկ ձևափոխեց այն, վանքի կերպարանք տվեց, իսկ կյանքին հրաժեշտ տալուց հետո այնտեղ ամփոփվեց: Ասվածի վկան են շիրիմը և նրա վրայի իր գիմաքանդակը: Ալեքսիոսի եղբայր Թեոդոսիոսն էլ իր կից թաղվեց: Նա արժանացել էր պատրիկի պատվաստիճանին և իր փալլուն կենցաղավարության բազմաթիվ ապացույցները թողեց այդ վանքում:

19. Հագարացիները նեղություն էին պատճառում, Իբրահիմի⁵⁴ բազմաբյուր զինվորները հռոմայեցիների վրա արշավանքներ էին գործում: Թեոփիլոսը ինքնասիրությունից և սխրանքներ կատարելու ցանկությունից գրգված պատերազմի է գնում, մտածելով միայն քաջության ու խիզախության մասին: Անգամ եթե որևէ վախ էլ զգում էր, այն էլ փարատում էր ու վանում իր հետ եղող ալրերի պատերազմական փորձն ու արիությունը: Այդ այրերը կոչվում էին Թեոֆոբոս և Մանուիլ⁵⁵: Մանուիլը շատ խիզախ մարդ էր, բոլոր հակառակորդներին քաջ հայտնի, քանզի նա ծննդով հայ էր⁵⁶: Լեոնի [Թագավորության] ժամանակ նա Անատոլիկոն բանակաթեմի զորքերի հրամանատարն էր, իսկ [Թեոփիլոսի] նախորդի՝ Միքայելի օրոք՝ առաջին ախոռապետսրան պրոտոստրատոր են անվանում: Մենք պատմելու ենք նաև Թեոֆոբոսի մասին, թե ինչու և ինչպես Պարսկաստանից սերելով, կայսրը ծանոթացավ նրան և կնություն տվեց իր քրոջ: Թագավորական ծագումով մի պարսիկ, դեսպանությամբ Կոստանդնուպոլիս գալով, ապօրինի, ծածուկ ու գաղտնի կենակցությամբ որդի ունենալով՝ հիշյալ Թեոֆոբոսին, վերադարձավ իր երկիրը: Պարսկական անխախտ օրենքի համաձայն ոչ ոք չի կարող գահին նստել, եթե նա թագավորական ընտանիքից չի սերում: Անդադար պատերազմների, հագարացիների հալածանքների պատճառով թագավորական տոհմի ներկայացուցիչներն այստեղ-այնտեղ տարագրվելով սպառվել էին: Պարսկաստանում ապրողների շրջանում համառ կերպով լուրեր էին տարածվում, թե Բյուզանդիոնում Թեոֆոբոս անունով (այն ժամանակ իր հոր կողմից նորածնին այդ անունն էր տրվել) մեկը կա, դրա համար պարսից մեծամեծները որոշեցին թաքուն մարդիկ ուղարկել նրան հետամուտ լինելու: Հասնելով մեր [մայրաքաղաքը], նրանք դժվարությամբ գտան նրան (նա մոր հետ Օքսիայում⁵⁷ էր բնակվում): Քանի որ իրենց որոնածին

Շանաչեցին ու բացահայտեցին ոչ միայն նրա պատկերից, այլև ընավորութիւնից ու մարմնի նշաններից, դրա վրա դումարած նաև հարեւաններից մեկի վկայութիւնը, թե այդ կինն իրոք պարսկի հետ հարաբերութիւններ է ունեցել (գոյութիւն չունի գաղտնիք, որի մասին շատերը չիմանան), ուղարկվածներն իրենց ինքնութիւնը բացահայտում են կայսեր և տեղեկացնում իրենց գլխին եկած դժբախտութեան մասին: Նրանք խոստանում են նրան խաղաղութիւն, հաշտութիւն և [պարսից] համայն ժողովրդի հպատակեցում կայսեր, եթե նա շտերթի իրենց խընդրանքը և [Թեոֆոբոսին] իրենց տա: Կայսրը նրանց խոստումներից ուրախացավ և համոզվելով, որ իրողութիւնն այդ է, որ կա, Թեոֆոբոսին թույլ տվեց բնակվել արքունիքում և ուսմամբ ու կրթությամբ պարապել:

20. Թեոֆոբոսի մասին գոյութիւն ունի և մի այլ վարկած (լավ է երկուսի մասին էլ խոսել): Որը թեև նախորդից սկզբնական մասով մի փոքր տարբերվում է, մնացածում գրեթե նման է, համընկնում է վերոհիշյալին: Այս երկրորդ վարկածի համաձայն Թեոֆոբոսի ապօրինի հայրը ամենևին էլ դեսպան չէր: Սովորաբար պատերազմների ժամանակ տեղի ունեցող ինչ-որ դեպքի ժամանակ, սրա հայրը ևս, որ թագավոր էր, կամ գուցե թագավորի մերձավոր ազգականներից, Պարսկաստանից փախչում է և դալիս մայրսփառաբ, որտեղ թշվառ կյանք էր քարշ տալիս: Ահա այստեղ նա աշխատում էր մի խանութպան կնոջ մոտ, որին սիրեց և այնուհետև օրինական կարգով Թեոֆոբոսին ունեցավ: Սակայն մարդը վախճանվեց, իսկ պարսիկները աստղաբաշխութեան ու գուշակութեան միջոցով (ասում են, թե պարսիկների շրջանում այդ գիտութիւնները մինչև օրս ծաղկում են) տեղեկանալով Թեոֆոբոսի գոյութեան մասին, երբ նրան հետամուտ էին՝ գոյութիւն ունի՝ արդյոք որևէ տեղում թագավորական ցեղից սերող մեկը, և իմանալով, որ իսկապես կա, անհապաղ գնում են Կոստանդնուպոլիս՝ իրենց որոնածին գտնելու: Երբ նրան հայտնաբերեցին, իրողութիւնը հայտնի դարձավ կայսեր: Իրկիր վերադարձած նվիրականների միջոցով Պարսկաստանում բոլորին հայտնի դարձավ Թեոֆոբոսի հայտնաբերման ու գոյութեան մասին, և բոլորը լավ ու ցանկալի համարեցին հագարացիների դեմ մի ապստամբութիւն կազմակերպել և մտնել հոռմայեցիների գերիշխանութեան ներքո, եթե բախտն ունենան արժանանալու [իրենց] ցեղակից առաջնորդի⁵⁸: [21] Այնպես պատահեց, որ պարսից առաջնորդ Բաբեկը հինգ տարի էր, ինչ յոթ հազար հոգով ապստամբել էր ամերմումնիի⁵⁹ դեմ: Ահա Բաբեկը, սեր տածելով գեպի Թեոֆո-

բոսր և Սարակինոսի դեմ ապստամբած լինելու համար երկյուղ զգալով, մուտք է գործում հռոմեական պետության սահմանները, գալիս Սինոպ քաղաքը և սեփական անձը և համայն ժողովրդին հպատակեցնում կայսեր⁶⁰։ Այդ էր պատճառը, որ Թեոփիլոս կայսրը Թեոֆոբոսին շնորհեց պատրիկի պատվաստիճանը և կնուխյան տվեց իր քրոջ։ Թեոփիլոսը կարգադրեց նաև, որ պարսիկներից յուրաքանչյուրը բարեկամանա, խնամիական կապեր հաստատի հռոմայեցիների հետ, նրանցից շատերին շնորհեց թագավորական ընտանիքին պատկանող անձանց վայել պաշտոններ։ Բացի այդ, նա նրանց զինվորագրեց, «Պարսկական» կոչվող մի գունդ ստեղծեց և հրամայեց, որ նրանք միանան հագարացիների դեմ պատերազմի գնացող հռոմայեցիների բանակին⁶¹։

22. Թեոփիլոսը այս բոլորից քաջալերված, մանավանդ որ այլուստ էլ տեղյակ էր նրանց գործած սխրանքների մասին, հագարացիների և մեր վրա արշաված Իբրահիմի դեմ պատերազմի գնաց։ Երբ սարակինոսների առաջնորդն ու Թեոփիլոսը մերձեցան միմյանց, կայսրը իր անելիքի մասին խորհրդի կարիք ունեցավ։ Մանուիլն ասաց, թե նպատակահամար չէ, որ հռոմայեցիների կայսրը մենամարտի ամերմումնիի դեմ, այլ մի զորամաս վերցնելով, թող ճակատի թշնամիների դեմ և այդ բանն անի ցերեկը։ Ինչ վերաբերում է Թեոֆոբոսին, ապա նա գտնում էր, որ կայսրը պետք է ռազմաշարքի գլխին լինի, հարձակման անցնի գիշեր ժամանակ՝ պարսից հետևակագործով, իսկ եթե կարիքը զգացվի, հեծելագործ գործի անցնի և օղակի թշնամիներին։ Սակայն նա չկարողացավ կայսեր համոզել, քանզի շատերը կայսեր ասացին, թե Թեոֆոբոսը ցանկանում է սեփականացնել հռոմայեցիների փառքը, դրա համար է ուզում գիշեր ժամանակ պատերազմել։ Բոլոր դեպքերում որոշվեց ճակատամարտը տալ օր ցերեկով։ Իբրահիմը կամ պարծենկոտությունից, գուցե և երկյուղից դեպի կայսրը, զորքի մի մասն առնելով հեռացավ և կայսեր դեմ պատերազմի ուղարկեց Աբուխազարին՝ ութ բյուր զինվորներով։ Թեև երկար ժամանակ երկու կողմերն էլ շատ համառ ու քաջաբար կռվեցին, ի վերջո սխուրեն⁶² իրենց գոմեստիկոսով տեղի տվեցին ու ստիպվեցին փախուստի դիմել։ Դրա վրա Թեոփիլոսը, վախենալով իր անձը վտանգի ենթարկել, կայսերական փաղանգով և երկու հազար պարսիկներով, որոնց մեջ էր Թեոֆոբոսը, փախավ ու մի լեռան վրա փրկվեց։ Մինչև երեկո նրա շուրջը կատաղի կռիվ էր, սարակինոսները հույս ունեին կայսեր գերի վերցնել, իսկ վերջինիս պաշտպանները ջանում էին, որ նա թշնամիների ձեռքը չընկնի։ Երբ արդեն մթնեց, կայսեր հետ եղողները ծափ էին տալիս, եր-

գում էին, ձևացնում, թե ուրախության մեջ են: Նրանք փանդիոներով, փողերի ձայնով օդն էին թնդացնում, ուզենալով թշնամիների մեջ երկուդ տարածել: Այդպես էլ եղավ: Նրանք վախենալով հարձակման ենթարկվելու շրջապատման մեջ ընկնել, վեց մղոն նահանջեցին: Իրենց տրված այդ փոքր հնարավորությունից օգտվելով, կայսեր շուրջ եղողները գիշերով հեռուն փախուստի դիմեցին ու փրկվեցին, կայսեր լքած և թշնամիներին թիկունք ցույց տված զորամասի մոտ մազասուրձ եղան: Կայսրն իրեն լքած զորամասին շատ նախատեց, իսկ Թեոֆոբոսի զինվորներին արտակարգ փառք ու պատվի արժանացրեց: Այդ էր պատճառը, որ պարսիկները Թեոֆոբոսին շատ, կաթողին սիրեցին և ինչ-որ անճառելի բերկրությունից թևավորված աղաչում էին նրան զխավորի իրենց պատերազմը հազարացիների դեմ, հավաստիացնում նրան, թե իրենց անպարտելի զորությամբ կհաղթեն նրանց: Այդ էր պատճառը, որ կայսրն էլ էր ուզում, որ Թեոֆոբոսը իշխի նրանց վրա⁶³:

23. Հաջորդ տարին Թեոփիլոսը՝ զորքի գլուխն անցած դարձյալ պատերազմի է գնում և իրենց նախորդ հաղթանակից շատ ինքնավստահ դարձած ու գոռոզացած իսմայելացիների հետ բախվում Խարսիանոն [Բանակաթեմում], շատերին՝ շուրջ քսանհինգ հազար հոգու գերեվարում և մեծ հաղթանակով մայրաքաղաք վերադառնում⁶⁴: Հազարացի ռազմագերիների մեջ կար և ձեռքերի ճարպկությամբ աչքի ընկնող մեկը: Սխուրի գոմեստիկոսը գրավոր դրվատեց ու վկան դարձավ պատերազմում նրա ցուցաբերած քաջագործությունների, հաստատեց, որ նա վարպետ է ձիավարության մեջ, ֆիզիկական ամենի ուժով օժտված և ձի նստած կարող է մեծ հմտությամբ ու վարպետությամբ երկու նիզակով գերազանցել իր վրա հարձակվողներին: Երբ ձիարշավարանում կատարվում էր դոմեստիկոսի հաղթական շքերթը, առջևից այդ ռազմագերին էր գնում, սլարթևահասակ ու փառահեղ, կարծես իր մասին ասված խոսքերի հաստատում: Կայսրը, որ մի անգամ տեսել էր նրան, ապա և նրա մասին ասված դրվատական խոսքերից հափրշտակվել, հրամայեց մարդուն ձի նստի և, երկու նիզակ վերցնելով, ամբողջ քաղաքին ցույց տա իր հմտությունն ու կտրիճությունը: Երբ այդ բանը կատարվեց, և նրան ականատես եղած ավելի անտեղյակ մարդիկ բավականություն ստացան, Թեոդորոս Կրատերոս կոչվածը, որը շատ շանցած գլխավորեց 42 սուրբ վկաների փաղանգը, մոտենալով կայսեր՝ սկսեց ծիծաղել հազարացու վրա, ասելով, որ նա ոչ մի քաջարի ու գարմանալու բան էլ չարեց: Կայսրը դրանից դալրացած

ասաց. «Իսկ դու, ո՛վ կնաբարո⁶⁵ ու անարի, կարո՞ղ ես ինքդ նման-
բան անել»: Նա իսկույն պատասխանեց. «Ո՛վ կայսր, ես չեմ սովորել
երկու նիզակ օգտագործել և չեմ կարող, քանզի պատերազմում նման-
տխմարության կարիքը չկա: Բայց ես, օգտագործելով մեկ նիզակ, աս-
տուծով հաստատ վստահ եմ, որ նրան ձիուց գետին կգլորեմ»: Կայսրը,
չկարողանալով տանել նրա հանդգնությունը, իր կյանքով երդվեց, թե
սրբին⁶⁶ մահվան կդատապարտի, եթե նա իր ասածը գործով չհաստա-
տի: Թեոփիլոսը ձի նստեց և նիզակն առնելով, մի քանի շրջանցում-
ներով սարակինոսին իսկույն գետին գլորեց, թույլ չտվեց նրան այլևս
գոռոզանալ: Կայսրը, տեսնելով սարակինոսին մի ներքինու և ոչ ինչ-
որ քաջարի մարդու կողմից գետին տապալված, ամաչեց: Նա խորա-
մանկ էր, պատկառելով այրի առաքինությունը, ինչպես և քաղաքա-
ցիներին ամաչելով, նրան հանդերձներ ու զգեստներ նվիրեց:

24. Դարձյալ գարուն բացվեց, և երկու կողմերն էլ պատերազմի
պատրաստություն էին տեսնում: Թեոփիլոսը, մեծաքանակ զորք հա-
վաքելով, սարակինոսների դեմ արշավեց, իր հետ տանելով բանտից
աղատված սուրբ Մեթոգիոսին⁶⁷: Առաջին անգամը չէր, որ Մեթոգիո-
սին իր հետ էր տանում, այլ մշտապես այգպես էր անում և նրան իր
մոտ պահում, կամ որովհետև նա իրեն, Մեթոգիոսին հատուկ իմաս-
տությամբ մթին և շատերի համար անհասկանալի հարցերը իրեն պար-
զում, հասկանալի էր դարձնում (Թեոփիլոսը շատ էր սիրում հետա-
դոտել անծանոթ բաները), կամ էլ զգուշանալով նրա հնարավոր որևէ
խռովությունից, իր՝ սրբապատկերների դեմ մղած պատերազմի պատ-
ճառով, քանզի հայտնի էր, որ այրը շատ էր հարգում ու ակնածում
քաղաքացիների բարեպաշտությունն ու աստվածասիրությունը: Դրա
համար ահա նա խոհեմ էր համարում նրան իր հետ տանել և չթողնել
հետևում: Երբ զորքերը բախվեցին միմյանց, և իսմայելացիները գե-
րակշռության հասան, կայսրն ընկավ թշնամիների օղակի մեջ, և նրա
կյանքին վտանգ էր սպառնում: Սպարապետ⁶⁸ Մանուիլը սարսափելի,
շատ սարսափելի բան համարեց կայսեր գերեվարությունը և իր զին-
վորներին գոտեպնդեց հետևյալ խոսքերով. «Ո՛վ զինվորներ, մեղունե-
րից ամաչեցեք, որոնք սիրուց տարված թռչում են մայր մեղվի⁶⁹ հետե-
վից»: Նա ճեղքեց օղակը, նետվեց ներս, ինչպես իր կորյունների հա-
մար նետվող առյուծը, կայսեր որոնելով: Նա նրան գտավ հոգնատանջ,
վախեցած՝ փրկվելու հույսը կտրած: Թեոփիլոսը պատճառաբանում էր,
թե իբր չի ցանկացել փախչել՝ լքելով զինվորներին: Մանուիլն ասաց
նրան. «Ո՛վ կայսր, եկ, հետևիր ինձ, թշնամու օղակը կոտրողին և

շատերին կոտորողին»։ Երբ Մանուիլը [շրջապատումից] դուրս գալով, տեսավ, որ սարսափահար եղած ու սահմոկած կայսրն իրեն չի հետևել, բազում զինվորներով դարձյալ ճեղքեց օղակը, ցանկանալով նրան դուրս բերել։ Երբ իրեն այս անգամ ևս շփոթողվեց նրան դուրս հանել, կայսեր շրջապատող օղակը երրորդ անգամ նա քաջաբար ճեղքեց և Թեոփիլոսին ալնքան մոտեցավ, որ նրան կրող ձիուն փոկերով կապեց և դուրս քաշեց։ Այն վախր, թե հոռմայեցիների կայսրը կարող է գերի ընկնել և թշնամիների կոխան դառնալ, խռովել էր մարդու հոգին։ 'Իրա համար նա փախուստն առավել արագությամբ ու հմտությամբ կատարեց, կայսրին սպառնաց սպանել, եթե իրեն չհետևի։ Փոքրաթիվ զինվորներ մարտով ապահովում էին նրանց փախուստը, որով Մանուիլը հագիվհագ կարողացավ կայսեր փրկել վերահաս վտանգից և հասցնել իր բանակատեղին։ Կայսրը նկատի առավ դա, Մանուիլին ըստ արժանվույն պատվեց, պետք եղած նվերները շնորհեց և հաճախ նրան իր բարերարն ու փրկիչն էր անվանում։

25. Բայց նախանձը հաղթեց նրան և նա, ով բազում, բյուրավոր թշնամիների դեմ սխրանքներ էր գործել, թշնամուց կայսեր փրկել, պարտվեց սակավաթիվ յուրայինների կողմից։ Նրան հիմարորեն զրուպարտեցին ու ամբաստանեցին պետական դավաճանության ու դավադրության մեջ և նա, տեսնելով, որ իր նկատմամբ մարդկանց նախանձը անշափ շատ է (այդ մասին նա իմանում էր իր հավատարիմ մի մարդու կողմից, որ անցյալում իր՝ Մանուիլի ծառան էր, իսկ տվյալ պահին բախտի բերմամբ ծառայում էր Թեոփիլոսին որպես մատուլակ, հենց նա իրեն ասաց, թե կայսրը որոշել է իրեն կուրացնել), հանդգնում է ապստամբության և փախուստի դիմում հազարացիների մոտ, որոնք համարելով նրան նշանավոր մարդ, մեծ պատիվների արժանացրին⁷⁰։ Նա մեծապես նեղում էր [սարակինոսներին] սահմանակից կորմատներ⁷¹ կոչվող թշնամիներին և իր մեծ փորձով ու արտակարգ խոհեմությամբ նրանց դեմ մեծ հաղթանակներ տանում։ Կարևոր է ասել, որ նա այդ սխրանքները գործում էր [արաբական] բանտերում գտնվող հոռմայեցի ռազմագերիներով, որոնց համար երաշխիք էր տվել, թե փախուստի չեն դիմի։ Ասում են, թե այն ժամանակ նրանք նվաճեցին և ամբերմումնիին հպատակեցրին խորասանր և ոչ միայն իրենց քաջությամբ, այլև իրենց արտասովոր ու զանազանվող արտաքինով։ Նրանց այլատեսակ հանդերձանքն ու տարբեր լեզուն թշնամիներին երկյուղով էր պատում։ Մանուիլը փրկեց [սարակինոսներին] նաև իրենց վնաս հասցնող ու պատուհասող բազում վայրի գազաններից և [սարակինոս-

ներին] մեծ բարիք գործելով, շատ սիրվեց և՛ իր՝ առաջնորդի⁷², և՛ նրա ծերակույտի կողմից:

26. Կայսրը, լսելով այդ բոլորի մասին, զղջաց, շատ վշտացավ. ղիմեց ամեն քայլի՝ այրին հետ կանչելու, նրա վերադարձը գլուխ բերելու համար: Պատմում են, որ այն ժամանակ բանտարկված ռազմագերիների փոխանակության գործով գնացող վանական Իաննեսին⁷³ հանձնարարված էր Մանուիլի հետ հաշտության մասին բանակցություններ վարի և նրան հայրենիք վերադարձնի. այդ առթիվ այդ վանականի և նրանից առաջ այնտեղ բազում գնացողների միջոցով նրան խրիսովուլ⁷⁴ ուղարկեց և անձեռնմխելիության մասին երդմնագիր: Իաննեսը հիշյալ [փաստաթղթերով] այնպես բացահայտ շահագիպեց ու շտեպակցեց [Մանուիլի] հետ, այլ շատերից ծածուկ ու թաքուն: Թեոփիլոսի առաջարկությամբ Իաննեսը մեր երկրից ուղարկվեց զգեստները փոխած, նմանեցված Երուսաղեմ ուխտի գնացող ցնցոտիազգեստ իբերներին և վանականներին: Ահա նրանց մեջ խառնելով, նրան Բաղդադ⁷⁵ ուղարկեց, Մանուիլի ապրած տանը հաճախելու որպես մուրացիկ և նրան հայտնելու կայսեր զղջման մասին: Որպես ասածների վկա նրան տվեց կայսեր թալիսմանն ու խրիսովուլը, որոնք նրան ավետում էին [կայսեր] համակրությունն ու իր գործած հանցագործությունների կատարյալ ներում⁷⁶: Մանուիլը, երբ իր ձեռքն առավ դրանք, հոգին ալեկոծվեց, նա մտածում էր տունդարձի մասին: Բայց քանի որ և՛ անցած ժամանակը, և՛ թշնամիների դեմ նրա մեծագործությունները, որոնց մասին մենք վերը պատմեցինք, ոչ թե նվազեցրել, այլ ընդհակառակը օրավուր աճեցրել էին արաբների վստահությունը նրա անձի նկատմամբ, նա դիմում է ամերմումնիին՝ ասելով, թե մեծ ցանկություն ունի հռոմայեցիների դեմ արշավելու՝ վրեժ լուծելու համար կայսեր առջև իրեն ամբաստանած թշնամիներից, որոնք Կապադովկիայում են բնակվում: Իր ծրագիրը էլ ավելի հավաստի ներկայացնելու համար նա խնդրեց, որ իրեն ընկերակցի նաև ամերմումնիի որդին: Իսմայիլը⁷⁷ խնդրանքին հավանություն տվեց և նրան ուղարկեց՝ ում դեմ որ նա ցանկանում էր: Մոտենալով հռոմայեցիների սահմաններին, նա իր գաղտնիքը բացում է Կապադովկիայի զորավարին⁷⁸: հռոմայեցիների երկիր վերադառնալու իր ցանկության մասին: Միաժամանակ նա հրահանգեց, որ անհրաժեշտ է այս տեղում դարան ու որոգայթ լարել, որպեսզի երբ ես այնտեղ հասնեմ, սարակինոսների հրոսակները մի այլ տեղ ուղարկելով, դարանակալողների հետ ինքս գամ հռոմայեցիների երկիրը: Այդպես էլ եղավ: Երբ նա մոտեցավ պայմա-

նաւորված վայրին, կաթոգին գրկախառնվեց Իսմայիլի որդուն և ասաց. «Որդյա՛կ, ողջ-առողջ գնա դեպի հայրդ: Իսկ ես, իմացիր, գնում եմ հենց իմ իսկական կայսեր ու տիրոջ մոտ»: Եվ այսպես, նա ողջ-առողջ այնտեղից եկավ մայրաքաղաք⁷⁹, Վլախենոնայի սուրբ տաճարը, քաջ գիտենալով, որ Թեոփիլոսը իր նկատմամբ մեծ վստահություն է տածում: Եվ ահա նա ստանում է մագիստրոսի պատվաստիճանը և այսուհետև դառնում նրա որդիակիցը⁸⁰, առաջ քաշվելով նաև սխուերի դոմեստիկոսի աստիճանին: Կան և պատմողներ, որոնց համաձայն Մանուիլը, ճիշտ է, փախուստի դիմեց հազարացիների մոտ և, ինչպես ասվեց, վերադարձավ Թեոփիլոսի ջանքերով, բայց նա ոչ թե Թեոփիլոսի ժամանակ, դավաճանության մեջ մեղադրվելով, փախուստի էր դիմել, այլ Միքայել Թլվատի, Թեոփիլոսի հոր, կամ այն պատճառով, որ ատում էր նրան, կամ էլ երկյուղելով նրա վաղեմի ռիակալությունից:

Կոստանդնուպոլսի պատրիարք է ձեռնադրվում Իաննեսը⁸¹, ապրիլամսի մեկին, կիրակի օր: Նա ստացավ այդ կոչումը որպես իր ամբարշտության ու անհավատության համար մրցանակ, այն բանի համար, որ չէր երկրպագում սրբապատկերները:

27. Թեոփիլոսը պրպտող միտք ուներ, նա շատ էր ուղում իմանալ ապագա կայսրերի մասին: Նաև ոմանց միջոցով իմացել էր, որ այդ պատերազմների ժամանակ գերվել էր մի հազարացի կին, որ կանխագուշակելու շնորհք ունի: Թեոփիլոսն այդ կնոջ իր մոտ կանչեց և հարցուփորձ արեց՝ ովքեր են բաղում տարիներ թագավորելու: Նա գուշակեց, թե «Քո գահը ժառանգելու են որդիդ ու կինդ», և այնուհետև ասաց, թե գահին երկար ժամանակով տիրելու են Մարտինակիոսները: Դրավրա Թեոփիլոսը տեղն ու տեղը այդ Մարտինակեսին, որ իրեն ինչ-որ ազգական էլ էր գալիս, վանական խուղեց, իսկ նրա տունն էլ աստուծո և վանականների կացարանի վերածեց: Բայց այդ կինը ոչ միայն դա, այլ շատ ուրիշ լինելիքների մասին գուշակեց, նա հայտնեց, թե Իաննեսը հեռացվելու է պատրիարքական աթոռից, աներկբա ասաց սրբապատկերների վերականգնման մասին: Դա Թեոփիլոսի հոգին տրտմությամբ լցրեց, նա չէր հաշտվում այդ մտքի հետ, դրա համար նա անվերջ, բաղում անգամներ այդ մասին խոսեց իր կնոջ հետ, ապա և լողոթետ Թեոկտիստոսին հորդորեց և բաղում երդումներով հարկավորեց, որպեսզի ոչ Իաննեսը աքսորվի, ո՛չ էլ սրբապատկերները արժանանան երկրպագության: Թեոփիլոսը թագավորության շուրջ այդքան պրստումներ ու որոնումներ կատարեց, որ Իաննեսի տաշտագուշակությամբ հստակ տե-

սավ ապագայում իշխանությունը ստանալիք Վասիլին: Կինը բացահայտեց նաև Կոստանդին Տրիֆիլիոսի հետ կատարվելիքի մասին՝ ընդառաջ գնալով Թեոփիլոսի՝ այդ մասին իմանալու աղաչանքին ու ցանկությանը: Նա ասաց, թե Վասիլի թագավորության օրոք [Կոստանդին Տրիֆիլիոսն] ու իր որդիները հոգևորականի սքեմ են հագնելու, ինչ որ եղավ: Նա գուշակեց նաև զինվորական ցուցանակների պատասխանատուի մասին, թե մահապատժի է ենթարկվելու ձիարշավարանի սֆենգոնեում, և որ նրա ունեցվածքը գրավվելու է հօգուտ կայսերական գանձարանի: Այդ բոլորը համաձայն Պլատոնի...⁸²

23. Հաջորդ տարի և՛ հագարացիները, և՛ Թեոփիլոսը դուրս եկան միմյանց դեմ պատերազմի, բայց, իրարից երկյուղելով, բացարձակապես ոչինչ չարած, յուրաքանչյուրն իր երկիրը վերադարձավ: Այդ նույն ժամանակները և՛ Խազարիայի խաքանը, և՛ Պեխը⁸³ Թեոփիլոս կայսեր մոտ դեսպաններ ուղարկեցին, թույլտվություն խնդրելով կառուցել իրենց կողմից Սարկել կոչվող բերդը⁸⁴, որ թարգմանաբար Սպիտակ տուն է նշանակում: Այն գտնվում է Տանայիս գետի⁸⁵ մոտ, որ այս կողմից պաժինականների⁸⁶, իսկ այն կողմից՝ խազարների միջև սահմանագիծ է: Խազարների՝ ամեն տարի փոփոխվող երեք հարյուր տասնեոտներ⁸⁷ այն կողմում են տեղակայված: Թեոփիլոսը խնդրանքին ու աղերսանքին ընդառաջ գնաց և սպաթարոկանդիդատ Պետրոնասին՝ մականունը Կամատերոս, կայսերական խելանդիոններով և Պափլադոնիայի կատեպանով այնտեղ ուղարկեց, հրամայելով նրանց հայցը գլուխ բերել: Պետրոնասը հենց որ հասավ Խերսոն, երկայն նավերն այնտեղ մի մոտիկ տեղում քաշեց ցամաքը, իսկ զինվորներին կլոր նավերի մեջ նստեցնելով, նավարկեց մինչև Տանայիս, այնտեղ, որտեղ պետք էր նրանց համար քաղաք⁸⁸ կառուցել: Այն պատճառով, որ տեղում քարը պակասում էր, նա փոքր գետաբարերից կիր պատրաստեց, իսկ կավից էլ հնոցի մեջ աղյուսներ թրծելով, բազմաթիվ բանվորների օգնությամբ իրեն հանձնարարված գործը հոյակապ գլուխ բերեց և մայրաքաղաք վերադարձավ: Ելնելով տեղացի մարդկանց հետ ունեցած իր շփումից և երկրի մասին ձեռք բերած ծանոթությունից, նա Խերսոնի վերաբերյալ կայսեր իր կարծիքը հայտնեց ու խորհուրդ տվեց՝ «Եթե դու վստահես նրանց իշխաններին ու առաջնորդներին և այնտեղ չհաստատես քո սեփական զորավարներին, չես կարողանա այդ երկրամասի ու վայրերի վրա լիակատար տիրել»: Երբևիցե մեզանից զորավար չէր ուղարկվել նրանց գործերը տնօրինելու, ամեն ինչ վարում էր այսպես կոչված պրոտեկտոր⁸⁹՝ քաղաքապետի⁹⁰ հետ միասին: Դրա

վրա Թեոփիլոս կայսրը հենց այդ վերոհիշյալ Պետրոնասին ուղարկեց այնտեղ, նկատի ունենալով երկրամասին նրա քաջատեղյակ լինելը, շնորհելով պրոտոսպաթարի պատվաստիճանը և զորավարի պաշտոնը: Կայսրը պրոտեկտին ու մյուսներին կարգադրեց անվերապահորեն ենթարկվել նրան: Այն ժամանակներից ահա սկիզբ առավ մինչև օրս հարատևող, այստեղից հերսոնի զորավարներ նշանակելու կարգը¹: Սարկելի կառուցումն ահա այդպես կատարվեց, իսկ հերսոնցիներին էլ այստեղից զորավարներ ուղարկելու սովորությունը այսպես սկիզբ առավ:

29. Թեոփիլոսը դարձյալ արշավում է հագարացիների դեմ, այս անգամ ավելի մեծ ուժերով, որովհետև չէր ուզում իր հորից պակաս խիզախ երևալ: Նա ավելի շատ է խորանում Ասորիքի մեջ, ասպատակ սփռելով ու ամայացնելով երկիրը, ավարառելով ու գերեվարելով, գրավելով ու գետնին հավասարեցնելով երկու քաղաք, այդ թվում և Սողոպետրան², ամերմումնիի ծննդավայրը, նախապես պաշարելով այն: Ամերմումնին Թեոփիլոսին նամակ գրեց և կոչ արեց հեռանալ իր ծննդավայրից, բայց նրա ասածին ականջ կախող չկար: Այդ բոլորը կատարելուց հետո, Թեոփիլոսը վերադարձավ մայրաքաղաք, Թեոֆոբոսին պարտավորեցրեց կարգավորել պարսից գործերը և շտապ իր մոտ վերադառնալ: Պարսիկները սակայն Սինոպում նրան ձեռք գցելով, իր կամքին հակառակ թաղավոր հռչակեցին³, բայց նա և՛ ամոթից, և՛ կասեր վախից դեմ էր դրան, նա հասկացնում էր նրանց, թե այդ հանդգնությունն իրենց վրա էժան չի նստի: Դրա վրա նրանք, հակառակ որ կայսեր վախի իրենց էլ ավելի էր համակել, կառչած մնացին իրենց վճռին, [Թեոֆոբոսին] էլ սիրտ էին տալիս: Վերջինս, սակայն, տեղի ունեցածի մասին ծածուկ տեղեկացրեց կայսեր, երդումներով վստահեցրեց նրան, թե կատարվածի համար ինքը մեղավոր չէ, այլ նրանք: Կայսրը ուրախությամբ ընդունեց նրա նախաձեռնությունը և նրան արքունիք հրավիրեց՝ նախկին ռիթրին արժանացնելու, բացի այդ նա մնացած [պարսիկներին] քավություն շնորհեց, գործած զանցանքներին՝ ներում, և թույլ տվեց գնան Սինոպ և Ամաստրիս: Սակայն երբ նրանք անչափ բազմացան, բաղմամարդ դարձան՝ մինչև երեք բյուր հոգի, կայսրը գտավ, որ նպատակահարմար չէ նրանց ազատ ու անգործ թողնել, նա լուրջ մտածելով, յուրաքանչյուր բանակաթեմն ուղարկեց երկու հազարական հոգի՝ զորավարների հրամաններին ենթակա: Նրանց վրա նա անդամ տուրմարխներ կարգեց: Դրանից է ահա, որ տուրմաները այն բանակաթեմերի, որտեղ նրանց ցրեցին, մինչև օրս պարսիկների տուրմանեռ են կոչվում: Թեոփիլոսը նրանց հանդգնությունը համարեց շատ

լկտի ու անամոթ, և դա պատճառ դարձավ, որ նրանց ցրիվ տան ու մասնատեն⁹⁴, իսկ Թեոփիլոսին էլ՝ շատ շանցած կյանքից զրկվելու: Այդ բանի համար մի երկրորդ պատճառ էլ կար, որի մասին իր տեղում կասվի:

30. Ամերմումնին իր ծննդավայրի առման ու ավերման առթիվ այնքան տխրեց, որ Բաբելոնում, Փյունիկեում, Կյուլե Ասորիքում, Պաղեստինում և Ստորին Լիբիայում զորահավաք հայտարարեց, կարդադրեց բոլոր զինվորներին իրենց վահանների վրա «Ամորիոն» գրեն, անամոթաբար հասկացնել տալով, որ մտադիր է նրա վրա արշավելու⁹⁵: Զորքը հավաքվեց ու ծովացավ Տարսոնում: Ամերմումնիի հոգին իր ծննդավայրի հետ կատարված խայտառակության առթիվ մոլեգնությամբ էր բորբոքվել: Նրա դեմ դուրս եկավ Թեոփիլոսը և հասավ Ամորիոնից երեք օրվա ճանապարհ հեռավորության վրա գտնվող Դորիլեոնը⁹⁶: Նրան խորհուրդ էին տալիս Ամորիոնի բնակչությունը տեղափոխել և առաջժամ սարակինոսների անկասելի թափի առաջ խուլս տալ (ամերմումնին շատ էր հզորացել և անհամար զորք բերել), բայց Թեոփիլոսը այդ բանը անհարմար գտավ ու անարի, նա ձեռնտու և քաջություն ցուցաբերելու հարմար համարեց [Ամորիոնը] ամրացնել և քաջարի զորավարի իռհեմությամբ այն փրկել: Այդ զորավարը պատրիկ Աետիոսն էր, Անատոլիկոն բանակաթեմի զորավարը: Այն պատճառով, որ Աետիոսը աշխատող մարդկանց կարիքն էր զգում, Թեոփիլոսը նրանց էլ ուղարկեց, որպեսզի նա կարողանա թշնամուն ամեն կողմից դիմակայել և հաղթել: Բացի այդ, նա Աետիոսին հեգեմոններ⁹⁷ ու հրամանատարներ ուղարկեց, մի փոքր անց նահատակված Թեոգորոս Կրատերոսին, Թեոփիլոսին և Բաբուցիկոսին⁹⁸, որոնք ոչ միայն այդ զորքը գլխավորեցին, այլև քառասուններկու մարտիրոսաց փաղանգր⁹⁹:

31. Երբ սարակինոսների գոռոզացած առաջնորդը զորքի գլուխն անցած եկավ Տարսոն, առանց որևէ մեկի հետ խորհրդակցելու, հարցուփորձ անելու, նպատակահարմար գտավ շարժվելու դեպի Ամորիոն, բայց նախօրոք կամենալով փորձել հռոմեական բանակի հզորությունը, զորքի մի մասը տալով որդուն, կայսեր դեմ ուղարկեց, դատելով այսպես. «Եթե նա հաղթանակ տանի, ապա բոլոր դեպքերում հաղթանակը կվերաբերի նաև հոր, իսկ եթե հնարավոր չէ հաղթանակ տանել, լավ է տեղում հանգիստ մնալ»: Ահա [ամերմումնիի որդին], իր հետ վերջնելով Ամերին, Մելիտենեի այն ժամանակվա կառավարչին¹⁰⁰, շուրջ տասը հազար թուրք, հայերից բաղկացած ամբողջ բանակով և

իշխանաց իշխանով¹⁰¹, շարժվեց Դագիմոնի¹⁰² վրա: Թեոփիլոսն էլ իր հերթին նրա դեմ դուրս եկավ, ունենալով պարսիկներից և Արևմուտքից ու Արևելքից հավաքագրած զինվորներից բաղկացած հզոր բանակ: Հասնելով Անդեն¹⁰³ կոչվող վայրը, նախքան բախվելը նա ցանկացավ տեսնել հակառակորդների զորաբանակը: Միուրիի դոմոստիկոս Մանուիլը առնելով [կայսեր], նրան տարավ շրջապատի վրա իր բարձրությամբ իշխող մի բլուր: Կայսեր թվաց, թե սարակինոսների բազմությունն ալնքան էլ մեծ չէ: Մանուիլը դրան համաձայն չէր, նա հավատացած էր, թե նիզակների թիվը հավասար չէ զինվորների թվին: Նա խորաթափանց մտածելով, ասաց. «ո՛վ կայսր, նիզակներից բաղկացած անտառը դու կրկնապատկիր»: Երբ համոզվեցին, որ հակառակորդների զորքը ավելի հզոր է սեփական զորքից, որոշեցին լրջորեն խորհրդակցել: Մանուիլն ու Թեոֆոբոսը խորհուրդ տվեցին թշնամիների վրա հարձակվել գիշեր ժամանակ: Բայց ուրիշներն էլ, ընդհակառակը, ասացին, թե նպատակահարմար է օր ցերեկով հարձակվել: Կայսրը համանություն տվեց վերջին կարծիքին: Հենց որ լույսը բացվեց, սկսվեց սոսկալի ճակատամարտը, կայսերական տաղմաները քաջաբար կովեցին և, իսմայելացիները ռաղմի դաշտը լքելով, փախուստի դիմեցին: Սակայն թուրքերը համառ նետաձողությամբ¹⁰⁴ իսմայելացիներին հետապնդող հռոմայեցիներին զինվորներին ստիպեցին դադարեցնել հետապնդումը, իսկ սարակինոսներին էլ համոզեցին կանգնել, փախուստի չդիմել: Նրանք դարձյալ ռազմաշարք կազմեցին և քաջաբար, հեռահար նետաձողությամբ ճակատամարտի ելքի նժարը իրենց կողմից թեքեցին: Հռոմայեցի զինվորները չէին կարողանում մոտենալ նրանց, բացի այդ ի վիճակի էլ չէին հեռվից նկատել նրանց, քանզի սաստիկ [նետահար] էին լինում, և փախուստի դիմեցին, լքելով կայսեր: Լիյդ բանն անել կամ այդ ուղղությամբ մտածել հանդգնողները կայսերական տաղմանների հրամանատարներն ու պարսիկները չէին, նրանք տեղում մնալով ջանում էին ամեն կողմից իրենց շրջապատած և հարվածոզ թշնամիներից կայսեր փրկել: Նրանք գլխովին կկորչեին, եթե վրա չհասներ գիշերը և յտեղար կարճատև անձրև, որը թուլացրեց հակառակորդների աղեղների լարերը, որոնցով նրանք մարտնչում էին և գերակշռության էին հասել, իսկ իրենց էլ նետերի հարվածներից շունչ քաշել տվեց, մի կերպ փրկվելու հնարավորություն: |32| Երբ եկավ խորը գիշերը, և Մանուիլը պարեկությամբ էր զբաղված, նրա ականջին հասավ պարսիկ զինվորների՝ սարակինոսների լեզվով վերջիններիս հետ խոսակցությունը, նրանց պայմանավորվելը՝ դավաճանել հռոմեական զորքին

և վերադառնալ իրենց նախկին տիրոջ մոտ, որին լքել-հեռացել էին։ Մանուիլը լսածը գաղտնի հայտնում է կայսեր և պահանջում նրանից, չսպասելով գերի ընկնելուն, մեծամեծների հետ փրկի սեփական անձը։ Կայսեր հարցին՝ «ինչպե՞ս կլինի ինձ հետ մնացած այսքան զինվորների փրկության գործը», նա պատասխանեց. «Ո՞վ կայսր, աստծուց փրկվելը միայն քեզ է վերաբերում, իսկ սրանք իրենց գործը շատ շուտ կտնօրինեն»։ Արշալույսին կայսրը դիմեց փախուստի և փրկվեց Խրիոկոկոսում¹⁰⁵։ Դասալիք եղած զորավարները կայսեր մոտ գնալով, ասացին, թե իրենք՝ պատերազմում կայսեր լքողները, ապրելու արժանի չեն և քաշելով իրենց թրերը արտասովորից դրին նրա ոտքերի առջև։ Բայց Թեոփիլոսը, իրերի նման դարմանալի ելքից նրանցից ավելի հուզված, ասաց. «Եթե ինձ աստված փրկեց, դուք էլ կփրկվեք՝ թշնամու դեմ մարտնչելով»։

Թշնամիների ռազմագիտական քայլը, պարսիկների գիշերալին խոսակցությունը, ապա նաև [նրանց] պայմանավորվելը [սարակինոսների հետ], Թեոփոբոսի թշնամիների՝ նրան մահապատժի ենթարկելու կողմնակիցների ձեռքին մի երկրորդ պատճառ ու նրան ամբաստանելու հարմար առիթ եղավ, [33] իսկ ամերմոմնիի համար էլ, որ լսել էր սարված մեծ հաղթանակի մասին, Ամորիոնի վրա հարձակվելու։ Կայսեր ծննդավայրի վրա արշավող երկու բանակները՝ ամերմոմնիի և նախապես համառ մարտնչած նրա որդու, միացան միմյանց և [քաղաքը] օղակի մեջ առան։ Թեոփիլոսը, վերադառնալով Դորիլեոն, առայժմ փորձում էր ամերմոմնիին նվերներ տալ, որպեսզի նա [Ամորիոնից] հեռանա, գնա իր երկիրը։ Բայց նա, հոգու խորքում պահած լինելով Յենդավայրի¹⁰⁶ առման ու ավերման առթիվ ճաշակած [դառնությունը], տեղի չտվեց, դեռ ավելին, նա արհամարհեց Թեոփիլոսին, նրան անվանեց ստրուկ և երկչուտ, ծաղր ու ծանակի ենթարկեց նրան այն բանի համար, որ փորձում է իրեն համոզել [հեռանալ Ամորիոնից] ոչ նախքան դեպքերը, այլ հիմա, երբ նա՝ Թեոփիլոսը, անելանելի վիճակում է գտնվում։ Ամերմոմնին իր մոտ ժամանած Թեոփիլոսի ղեկավարներին վար դրեց, որպեսզի նրանք ղեկավարի ականատես վկաները ուղարկեն [34] Պաշարումը երկարեց, և քաղաքը կործանումից կխուսափեր, մի կողմը թեև ամեն միջոցով պաշարման մեջ էր և պահում, սակայն մյուսը համառ դիմադրություն էր ցուցաբերում. երկու կողմերն էլ բազում զոհեր էին տալիս։ Հազարացիների ջանքերն ի դերն էին գալիս, նրանց քիթը գետնին քսվեց, քանզի բազում զոհեր էին իրենք տալիս. քաղաքի առումից հետո այնտեղ հաշվեցին շուրջ

յոթանասուն հազար սպանված: Բայց [Ամորիոնին] վիճակված չէր խուսափել աստծո՝ բարձրից պատուհասող սրից, դրա պատճառը օրըստօրե լայն ծավալ ստացող հերձվածն էր¹⁰⁷, այդ առթիվ սրբությունների անարգվելը: Եվ ահա մի ուսմիկ (այդ թշվառականի անունը Բոյիդիցես էր)¹⁰⁸ այն ժամանակ, երբ [սարակինոսները] որոշել էին հեռանալ և խայտառակ կերպով վերադառնալ իրենց երկիրը, նա սլաքով մի նամակ արձակեց դեպի սարակինոսները, որով հայտնում էր. «Ո՛վ դուք, ալսքան տառապելուց հետո որոշել եք գնա՞լ, ձեր այդքան խոնջանքն ու հոգնությունը ինչ է, իզո՞ւր էին: Արդ, դուք եկեք այն բուրգի մոտ, որի վրա քարե ցլիկ կա դրված, իսկ ցածում՝ մարմարե առյուծ կանգնեցված: Հենց այնտեղ դուք կհանդիպեք ինձ, ձեր կողմնակցին ու համախոհին: Բացի այդ, այստեղ պաշտպանությունն ավելի թույլ է, այստեղից ձեզ կհաջողվի գրավել [քաղաքը], իմ ծառայությունն էլ բարձր կգնահատեք»: Ընդառաջ գնալով նրա խոսքին, ահա եկան ու գրոհով քաղաք մտան, ձեռք գցածին բախելով ու սրակոտոր անելով: Ոչ ոք չխուսափեց մահից, բոլորը կոտորվում գետին էին փռվում, և արյունը գետի նման հոսում էր: Ահա այսպես գրավվեց Ամորիոնը, այն ամենաանօրեն ձևով անօրենների ձեռքը մատնվեց, կենդանի մնացին միայն նրանք, որոնք Բադդադ քվեցին, այն է՝ բանակաթեմերի մեծամեծները և ամենաերևելի մարդիկ, նրանց թվում էին և 42 նահատակները¹⁰⁹: Բոլոր մնացածները թշնամու սրի զոհ դարձան: Թեոփիլոսը ամերմումնիին երկրորդ անգամ դեսպաններ ուղարկեց, առաջարկեց երկու հարյուր կենտինար ոսկով¹¹⁰ փրկագնել և թշնամիների ձեռքից ազատել ռադմագերիներին, եթե ոչ բոլորին, թեկուզ իր ազգականներին և դաշնակիցներին: Ամերմումնին շափազանց գոռոզ ու փքված հետ ուղարկեց և՛ առաջին, և՛ երկրորդ դեսպաններին, ծանակելով Թեոփիլոսին ու նրա հասցեին լուտանքներ թափելով, թե. «Այդքան քիչ կենտինար [ոսկով] եք ուզում փրկագնել, երբ դուք փառամոլությամբ որպես նվեր մինչև հազար կենտինար եք ծախսել»¹¹¹: Թեոփիլոսը սրտի նոպա ունեցավ և կարծես ինչ-որ կրակից վառված ու տանջված, հովանալու համար ջուր էր ուղում: Նրան ձյան ջուր տվեցին: Նրա սրտի տապը թեև մի փոքր իջավ, բայց խմած ջրից էլ թանշով հիվանդացավ, հիվանդություն, որ և իրեն առավ տարավ: Ահա Ամորիոնում կատարվածի մասին այսքան:

35 Հազարացին, իր երկիրը վերադառնալով, հիշյալ ղորահրամանատարներին կալանդների մեջ առնելով, մթին բանտում արգելավակեց: Նա՛ կարդադրեց նրանց տալ միայն մի քիչ ջուր ու հաց: Ձնդանում

այնքան մութ էր, որ կեսօր ժամանակ անգամ լույս չէր մտնում, նրանք իրար էին ջոկում միայն ձայնից, րացի պահակներից էլ մարգ չէին տեսնում և ապրում էին կարծես ամենահեռավոր մի անապատում: Նրանք ահա ամբողջ յոթը տարի այդ շարշարանքները քաշեցին: Մարտ ամսի հինգին Ամորիոնը [թշնամուն] մատնող քրիստոսուրաց Բոյիդիցեսը, գալով բանտ, ձայն տվեց Կոստանգնին, խոհեմ ու գարգացած այրին (այս Կոստանդինը հիշյալ պատմության համաձայն ծառայում էր պատրիկի մոտ)¹¹² ու ասաց, թե բանտարկվածներից և ոչ ոք չպետք է իր մոտ լինի և իմ գաղտնիքները լսի: Երբ Կոստանդինն ասաց, թե իր մոտ ոչ ոք չկա, նա շարունակեց. «Եկ իմ մոտ, ո՛վ սմենասիրելի ու քաղցր հոգյակ, դու գիտես, որ ես քեզ վաղուց էմ սիրում, համաձայնվիր պատրիկի հետ վաղը խալիֆայի հետ աղոթել և հավատուրաց լինել, որպեսզի սրի ու խոշտանգումների գոհ չդառնաք: Խալիֆան դա շատ է ուզում, նա այդ մասին է մտածում, և ես օգտակար համարեցի քեզ, հավատարիմ ընկերոջ, տեղյակ պահել: Համաձայնվիր առերես նրա հետ աղոթել, իսկ հոգուդ խորքում հավատախորագետ աստծուն: Այդպես վարվելով և դուք չեք զրկվի նրա [շնորհելիք] հավիտենական կյանքից»: Բայց անպարտելիին այդ խոսքերը չմեղկացրին, նա չխաբվեց: «Հեռացիր ինձնից, անօրենության մշակ,— ասաց նա,— հեռացիր», որից հետո գնաց: Նա սլատրիկին խոսակցության մասին ոչինչ չասաց, որպեսզի նա հանկարծ թուլակամություն հանդես չբերի, այլ միայն տեղեկացրեց, թե վաղը մեզ մահապատժի են ենթարկելու: Պատրիկն աստծուն գոհանամ ասաց, իրեն վերաբերող ինչ պետք էր արեց, և Կոստանդինի միջոցով իր հետ բանտում գտնվողներին ոտքի հանեց հսկման: [36] Առավոտյան սարսափազգու արտաքինով մի իշխան եկավ և կարգադրեց բանտից դուրս գան միայն գլխավորները: Դուրս եկան քառասուններկու այրեր, որից հետո նա կարգադրեց փակել այն: Նա հարցրեց՝ քանի՞ տարի է, ինչ բանտում են: Ցանկանալով նրանց իր հիմարությունների ունկնդիրներ դարձնել, նա ասլու դատարկ խոսքեր էլ ասաց: Նրանք պատասխանեցին, թե յոթերորդ տարին է և, սուրբ գրքի ասույթներով քաջաբար հակադրվելով նրանո ասածներին, մահվան դատապարտվեցին: Երբ եկան Եփրատ գետի ափը, ուր կառուցված է նրանց Սամառա քաղաքը, այդ սրիկան փորձում էր Թեոդորոս Կրատերոսին գայթակզել, մտածելով, որ գուցե կհաջողվի սրան համոզել մահից հրաժարվել: «Բայց դու, ո՛վ Թեոդորոս,— ասաց նրան,— այդ ինչպե՞ս հույս ունես մահվամբ գնալու աստված, երբ արհամարհում ես փրկության վերաբերյալ նրա հրա-»

հանգները: Դու անցյալում հոգևորական չէիր ու հետո աշխարհական դարձել, ձեռքերդ արյամբ չե՞ս պղծել պատերազմներում, դրանք աղտեղությամբ ու ապականությամբ չե՞ս ողողել»: Թեոդորոսը տեղն ու տեղը պատասխանեց. «Հենց դրա համար ես չեմ զլանա իմ արյունը հեղել տալ, որպեսզի աստված իմ մեղքերի փրկագին ու քավություն համարելով դա, պարգևի ինձ իր արքայությունը այնպես, ինչպես քո ծառաներից մեկը, եթե փախչի և ապա դարձյալ վերադառնալով քեզ սիրելի ծառայություն մատուցի, նա ներման կարժանանա և ոչ անբարյացակամ վերաբերմունքի»: Այդ ասելով նա, կարծես օլիմպիական խաղերի հաղթող լինելով, մտավ ասպարեզ և, վանելով պատրիկ Կոստանդինին համակած վախն ու երկյուղը, ասաց. «Եկ, ո՛վ Քրիստոսի զինվոր, դու, որ երկրային արքայից նշանակվել ես մեր բոլորի գլխավոր, առաջինն էլ ընդունիր մարտիրոսի պսակը»: Սրբազգյաց Կոստանդինն ասաց. «Բայց այդ աստիճանը ավելի քեզ էր վայելում, քանզի դու ավելի քաջ ու հզոր ես, որով դու քեզ առաջինը մահին հանձնելով, ինձ քո հաջորդը կունենաս»: Իրար սիրտ տալով նրանք գնացին դեպի մարտիրոսական մահ՝ յուրաքանչյուրն իր ունեցած աշխարհիկ աստիճանի հերթականությամբ: Բոլորն ապշել էին, տեսնելով, թե ինչպես նրանք այդպես աներեր ու արի նահատակվեցին: Բայց դա հետագայում կատարվեց¹³:

37. Այն ժամանակ Թեոփիլոս կայսրը, չկարողանալով տանել հագարացիներից կրած պարտությունն ու խայտառակությունը, պատրիկ Թեոդոսիոսին (Բաբուցիկոսի անունն այդպես էր) Ֆրանկիայի ուեքսի¹⁴ մոտ ուղարկեց՝ նրանից հզոր ու մեծաթիվ զորք խնդրելու: Նա երբեք էլ չէր համարել, որ պարտություն է կրել իր զինվորների թուլության կամ թուլամորթության պատճառով, այլ միայն ու միայն նրանց մարտից խուսափելու և, նույնն է ասել, դավաճանության: Բայց շարափախ Թեոփիլոսը (նա այդպիսի հորջորջանք ստացավ պատերազմներում մշտապես պարտություն կրելու պատճառով) կօգտվեր իր հրավիրած այլադղիների ուժից ու հզորությունից (ուեքսը ուրախությամբ համաձայնվեց օգնություն տալ կայսեր) և վերստին հագարացիների դեմ կարշավեր, եթե առաքելության ուղարկված Թեոդոսիոսը մինչ այդ չվախճանվեր: Նրա մահը խանգարեց այդ զորքի մայրաքաղաք գալուն, իսկ կայսեր համակած թանչր նրան դեպի մահ էր տանում և ոչ դեպի սենք:

38. Բայց ժամանակն է Թեոֆորոսի հարցին անդրադառնալ և այն բոլորին պարզ դարձնել: Ե՛վ նրա առաջարկությունը՝ հագարացիներին

ճակատամարտ տալ գիշեր ժամանակ (այդ մասին վերևում խոսք եղավ), և՛ սարակինոսների հետ տեղի ունեցած գիշերային գաղտնի խոսակցությունը, ապա և բուսած այլևայլ և բազմացած մեղադրանքները՝ պետական դավաճանության մասին, այդ մարդուն դարձրին ատելի ու ահարկու: Եվ քանի որ հնարավոր չէր համառել, նա գիտեր, որ Թեոփիլոսը դյուրախաբ մարդ էր, երեխաներով, կանանցով ու մի քանի երեխաներով փախուստի է դիմում զեպի Ամաստրիս (սա պետական քաղաք է): Նրա դեմ անհապաղ զորք է ուղարկվում, տեղի է ունենում համառ պատերազմ՝ որպես կայսեր բացահայտված թշնամու դեմ: Այդ զորքի հրամանատարն էր վրացի դրոնգար Օորիֆաս կոչվածը: Բայց Թեոփոբոսը, իր մեջ ունենալով վախն աստուծո, գտավ, որ արդար բան չէ իրեն՝ քրիստոնյա մարդուն, հրճվել հավատացյալ մարդկանց արյունահեղությանը: Եվ ահա կայսեր տված երդումներից խաբված, այդ երդումների վրա հույսը դրած, տեղի տվեց ու վերադարձավ կայսեր մոտ: Սակայն Թեոփիլոսը դրժելով իր երդումները, նրան Բուկոլեոնում¹¹⁵ բանտարկեց և հրամայեց հսկել նրան: Օրերից մի օր Թեոփիլոսն իմանալով, որ Թեոփոբոսը մահամերձ է, հրամայում է գիշեր ժամանակ այդ մոտիկ մարդուն գլխատեն և նրա գլուխը, որպես [իր համար] ինչ-որ դառն ու ցավագին պատանք, իրեն բերեն: Երբ հրամանի համաձայն գլուխն իրեն բերեցին, նա սեփական ձեռքով բռնելով նրա քիթը, ասաց. «Այժմ ոչ դու Թեոփոբոս ես, ոչ էլ ես՝ Թեոփիլոս»¹¹⁶: Կան մարդիկ, որոնք Թեոփոբոսի մահը վերագրում են Օորիֆասին և ոչ Թեոփիլոսին, պատմում են, որ երբ Թեոփոբոսը հավատ ընծայեց Օորիֆասի խոսքերին, վերջինս գիշերով ծածուկ գլխատեց նրան: Դա է պատճառը, որ մինչև օրս պարսիկների մեջ տարածված է այն կարծիքը, որ Թեոփոբոսը չի մահանա, նա անմահ է: Դա հետևանք է այն բանի, որ նրա մահապատիժը ծածուկ տեղի ունեցավ և ոչ բացահայտ:

39. Նույն այդ ժամանակները կրետացիք¹¹⁷ համայն նավատորմիչով դուրս գալով, ավերում ու գերեվարում էին Թրակեսիոն [բանակաթեմի] ափամերձ շրջանները: Նրանց ամբարտավանությունն ու ռազմական խորամանկությունն այն աստիճանի հասան, որ նրանք ասպատակում էին ոչ միայն ծովափը, այլև սրբերը քաջած հարձակումներ էին գործում Լատրոս կոչվող լեռան¹¹⁸ շրջանի վրանաբնակ վանականների վրա և այն մյուսիացիների ավար դարձնում¹¹⁹: Բայց երբ նրանք ցամաք դուրս եկան, հիշյալ բանակաթեմի այդ ժամանակվա զորավար Կոստանդին Կոնտոմիտեսը դելֆինների նման նրանց քաջաբար սրի

քաշեց և գլխովին ոչնչացրեց: [Թեոփիլոսի] թագավորության ժամանակ, ինդիկտիոնի ութերորդ տարվա հոկտեմբեր ամսին¹²⁰, հռոմայեցիների նավատորմիղը Թասոս կղզու ափերին պարտության մատնվելով, ամբողջովին կորավ: Դրանից հետո էլ իսմայելացիների զորքը չղաղարեց Կյուկլադյան և մնացած բոլոր կղզիներն ասպատակելուց: Բացի այդ, նաև զորքով Աբազգիա ուղարկված Խեոֆոբոսն¹²¹ ու Խեոդորայի եղբայր Վարդասը¹²² նույնպես մեծ ջարդ կերան, և այնտեղից շատ քչերը վերադարձան¹²³: Ի վերա մանանյի նրա ողջ թագավորության ժամանակ մշտական երաշտ էր, խստաշունչ ձմեռ, փոփոխական ու վատ եղանակ, որոնք վնասում էին երկրագործության ու մարդկանց: Դրանից էլ ահա անվերջ հացի պակաս ու սով, անվերջ երկրաշարժեր:

40. Երբ փորհարությունից ու պալարախտից նա իր մարմնի ողջ նյութը սպառեց և հոգին, այլևս մնալու տեղ չգտնելով, ռեզում էր նրա մարմնից դուրս թռչել ու հեռանալ, նա սկսեց մտատանջվել որդու և կնոջ ապագայի հարցով: Երբ բժիշկների օգնությամբ նրա վիճակը մի փոքր թեթևացավ, և նա կարողացավ անկողնից վեր կենալ, նա բոլորին Մագնավրայի [պալատում] հավաքելով, շատ խորր հառաչեց ու ասաց. «Այսպիսի հիվանդության ու փոթորկի հանդիպած մեկ ուրիշը իր ծաղիկ հասակը կողբար և այդքան երջանկությունը: Ի սկզբանե անտի ինձ սարսափելիորեն շարականող նախանձը հիմա իմ վրա է տնկել իր աչքը և տանում է ինձ այս աշխարհից: Իսկ ես, իմ աչքի առջև ունենալով կնոջս այրիությունը, որդուս շարափախտությունն ու որբությունը, նրանց, ու որոնք լավ դաստիարակություն ստացան և բարի ծառաներ ունեցան, այն, որ նրանք [կարող էի] զրկվեն իմ սենատի ու ժերակույտի [հովանուց], ո՞վ ներկաներ, ողբում եմ ու վայում, որ ձեզ, այնքան բարի ու մտերիմ մարդկանց թողնելով, գնում եմ դեպի ինձ անժանոթ կյանքը, փառքի փոխարեն ստանալու այն, ինչի մասին գաղափար էլ չունեմ: Այդուհանդերձ հիշեցեք ինձ, որի ձայնն էլ չեք լսելու, ձայն, որ եղել են դեպքեր, դառն է եղել՝ անհրաժեշտաբար, հանուն օգուտի: Իմ մահից հետո ձեր բարեմտությունը պահպանեցեք և փոխանցեցեք այն որդուս ու կնոջս, մշտապես հիշելով, որ մարդ ինչ ցանի, այն էլ կհնձի»: Լսելով կայսեր՝ բոլորին առինքնող ու վեհացնող խոսքերը, ամենքն արտասվեցին: Հնարավոր չէ նկարագրել ներկաների հեծեծանքն ու ողբը:

41. Նա մի քիչ էլ ապրեց և հունվար ամսի քսանին վախճանվեց, թագավորելով տասներկու տարի և երեք ամիս: Նա իր ամբողջ կյանքի ընթացքում, գարշանք տածելով ուղղափառ հավատքը դավանողների նկատմամբ, անգթաբար նրանց գլխին տարվա բոլոր եղանակներին մըշ-

տապես ձմեռ էր թափում: Հենց դրա համար է, որ բոլոր մարդիկ նրան «չարաբախտ» կոչեցին, և այդ հորջորջումը կարծես իրեն ժառանգություն մնաց, քանզի նա թշնամիների դեմ կայսեր վայել ու գովքի արժանի ոչ մի հաղթանակ չտարավ, նա չկարողացավ անցյալում կրած պարտության վրեժն առնել, թեև իր ողջ կյանքում թշնամիների դեմ տասնութ անգամ պատերազմի գնաց, այդքան անգամ նրանց բախվեց՝ տալով ոչ սովորական ճակատամարտեր: Արդ, լիող այստեղ ավարտենք նրա մահվան մասին խոսքը, գնանք առաջ, պատմենք պալատի շուրջ նրա կառուցած շինությունների մասին, քանզի նրանք շատ նշանավոր են ու արժանի հիշատակություն¹²⁴:

42. Այդ բոլոր շինությունները քո դիմաց կտեսնես, երբ Կյուրիոսից¹²⁵ ներս մտնես: Նախ՝ Կարիանոսը¹²⁶, նա այդպես է կոչվում, քանզի կարիանոս քարից¹²⁷ շինած լայն գետի տպավորություն թողնող աստիճաններ ունի: [Կարիանոսը] այժմ ծառայում է որպես մետաքսե հագուստների հանգերձարան և է [Թեոփիլոսի] ջանքերի արգասիքը, ինչպես և նրա հարևանությամբ գտնվող ոսկեզօծ առաստաղով Տրիկոնիսը¹²⁸, նա այդպես է կոչվում իր ձևի պատճառով. ունի երեք խորան, որոնցից մեկը կառուցված է արևելյան կողմում և հենվում է շորս հռոմեական սյուների վրա, իսկ մյուս երկուսը կողքերին՝ մեկը հյուսիսային կողմում, մյուսը՝ հարավային: Շենքի արևմտյան կողմը հենված է երկու սյուների վրա, որոնք երեք ելքի դուռ են կազմում: Մեջտեղի գուռը շինված է արծաթից, իսկ նրա երկու կողմերում եղածները՝ փայլեցրած պղնձից: Ելքը տանում է գեպի այսպես կոչված Սիգման. նա այդպես է կոչվում շենքի՝ այդ տառի ձևն ունենալու պատճառով¹²⁹: Այն իր որմերի գեղեցկությամբ հար և նման է Տրիկոնիսին. երկուսն էլ գույնզգույն մարմարներով են երեսապատված: Բայց այս մեկի ծածկը ամրակուռ է ու հոյակապ, քանզի նստած է ղոկիմիտես մարմարից¹³⁰ պատրաստված տասնհինգ սյուների վրա: Եթե ստյուրաքսով¹³¹ նրա առաջին հարկն իջնես, միևնույն պատկերին կհանդիպես՝ այն կանգնած է տասնինը սյուների վրա, իսկ ճեմասրահը սալահատակված է պիպերատոս մարմարով¹³²: Դեմասրահի մոտ, ավելի ներսկեկ դեպի արևելյան կողմը, ճարտարապետը կառուցել է ինչ-որ Տետրասերոն: Սա ևս բաղկացած է երեք խորանից՝ նրանից վերև գտնվող Տրիկոնիսին հար և նման: Դարտարապետը, ի տարբերություն Տրիկոնիսի, սրա մեկ խորանը արևելյան կողմում է ներառել, մյուս երկուսը՝ արևմտյան և հարավային: Ինչ վիրաբերում է հյուսիսային կողմին, ապա այստեղ կա երկու՝ բուն պիպերատոս սյուների վրա կանգնած Մյուս-

տերիոն³¹³։ Այսպիսի, իր էության համապատասխան անուն ունի այն։ Դրա՝ այդպես կոչվելու պատճառն այն է, որ ինչպես քարայրում, լսողներին անաղարտ է վերադարձնում արձագանքը։ Եթե մեկը մոտենալ արևելյան կամ արևմտյան խորանի պատին և ծածուկ մի բան ասի, տրամագծորեն հակառակ կողմում գտնվողը, եթե ականջը պատին դնի, այդ ծածուկ ձայնը կլսի։ Ահա նման զարմանահրաշ բան է կատարվում այստեղ։

43. Այս շենքին կպած՝ կառուցված է և Սիգմայի սյունասրահը, որի մասին նախապես խոսեցինք։ Դրանից դուրս է գտնվում բացօթյա բակ, որի մեջտեղում կա պղնձե ջրավազան՝ արծաթե պռունկով։ ԼՋուրը հոսում է յոսկեզօծ կոնի միջով, որով այն կոչվում է Տրիկոնխի գաղտնի ավազան, և իր այս անունը պարտական է մոտակայքում կառուցված Մյուստերիոնին և եռախորան շենքին։ Նրանից դուրս, մոտիկ տեղում շինված են պրիկոնեսիոս³⁴՝ սպիտակ մարմարից աստիճաններ, հիշյալ աստիճանների մեջտեղում՝ երկու, եղեգի պես բարակ սյուների վրա հենված մարմարե կամար։ Այնտեղ, Սիգմայի լայն տեղում, շինված են և երկու պղնձե առյուծի գլուխներ՝ երախները բաց, որտեղից հոսող ջուրը լցնում է Սիգմայի առաջ գտնվող ամբողջ ավազանը, դիտողին հրակայական հաճույք պատճառելով։ Ավազանը պաշտոնական ընդունելության սրահների ժամանակ լցված էր լինում ընկույզով, պիստակով, նշով, ապա և մայրի ծառի ընկույզով, իսկ կոնից հոսում էր բուրավետ գինի։ Բոլորը կարող էին խմել այնտեղից և ներկաներից հատկապես նրանք, որոնք խմելու հակում ունեին, մեծ հաճույք էին ստանում։ Բոլոր ներկաները հաճույք էին ստանում երգիչներից և ամենից առաջ՝ նվագակցությամբ երգողներից։ Համալսողները³⁵ ու իշխանավորները, պերատիկա տագմանների հետ³⁶ աստիճանների վրա կանգնած, կատարում էին թագավորական արարողակարգը, իրենց մեջտեղում, մարմարյա հիշյալ կամարում ունենալով, ելն տվյալ սլահին քսողաքում էին գրտնրվում, սխուրերի դոմեստիկոսին, էքսկուբիտոսի և երկու դեմարքոսների հետ՝ պրասինոսի և վենետոսի³⁷։ Ընդ որում դոմեստիկոսի մոտ կանգնած էր լինում վենետոսների դեմարքոսը³⁸, իսկ էքսկուբիտոսի մոտ՝ պրասինոսների։ Դոմեստիկոսի և էքսկուբիտոսի բացակայության դեպքում, կանգնած էին լինում միայն դեմարքոսները։ Սրանց բոլորին գլխավորում էր կայսրը, որ, բերկրալի, ոսկե, թանկագին քարերով ազուցված գահի վրա բազմած, արարողակարգը սահմանող³⁹, ինչպես և թագավորական գրքերի համաձայն, տեղից վեր չէր կենում, քանի ականատես չի եղել, չի ըմբռնվում այդ ուրախությունը։ Ահա այսպիսիք

էին և նման նպատակների էին ծառայում Թեոփիլոսի կառույցները: Եւ այնքան էր սիրում դրանք, որ սովորական գործերն ու ամենօրյա երթերը հենց Տրիկոնիսում էր կատարում: Այնտեղ, մեջտեղի՝ արծաթե դուռն դեմ դիմաց, թեատալական, այն է՝ կանաչ գույնի մարմարից պատրաստված շորս սյուների վրա բարձրանում է կամար, որի ուղիղ դիմացը, հիշյալ աստիճաններին մոտ, Սիգմայի արևմտյան կողմում գտնվող տրիկլինները¹⁴⁰ Թեոփիլոսի կառույցներն են: Ավելի ցած տրիկլինի անունը Պիքսիտես է, մյուսը, որ ավելի բարձր է, անուն չունի, այնտեղ բնակվում է արքունիքի կղեր: Պիքսիտեսի կողքին [չափածո] տողեր են փորագրված, որոնք ասեկրետ Ստեփանոսի, մականունը՝ Կապետուլիտես, հորինածներն են: Ինչ վերաբերում է Սիգմայի ճեմասրահի փորագրվածներին, ապա դրանք տիեզեցական վարդապետին են (նրա անունը Իգնատիոս էր)¹⁴¹: Չախ կողմում, Սիգմայից արևելք, հարում է մի այլ տրիկլին, որը էրոս է կոչվում¹⁴², բայց ծառայում էր որպես [Թեոփիլոսի] գինապահեստ: Այստեղ կտրելի էր տեսնել ոչ այլ ինչ, այլ միայն ամեն տեսակի զենքեր և նկարազարդ մահաններ, որոնցով, ինչպես սպասելի էր, պատերն էին հարդարում: Ահա այսպիսիք էին Տրիկոնիսից արևմուտք կառուցված շենքերը: Իսկ նրա արևելյան կողմում կարող ես տեսնել Մարգարիտես կոչվածը: Սա մի տրիկլին է, որ ի հիմանց Թեոփիլոսն է կառուցել: Նրա առաստաղը կանգնած է բազմերանգ վարդագույն ուժ սյուների վրա, պատերը հարդարված են ամենաբազմազան կենդանիների պատկերներով, ամբողջ հատակը շախմատաձև սալահատակված է պրիկոնեսիոս մարմարով: Դու կարող ես տեսնել նաև նրա ներսում գտնվող ննջասենյակը, որի՝ ոսկով խայտաճամուկ գմբեթը պահում են շորս բաժյուլինոս սյուները¹⁴³, նրանցից արևելք և հարավ թեատալական մարմարիո պատրաստված շորսական այլ սյուների վրա հենված էին սյունազարդ գավիթները: Պատերն ու հատակը Մարգարիտեսի տրիկլինի նման շատ գեղեցիկ երեսապատված ու սալահատակված էին: Թեոփիլոսն այս ննջասենյակում մնում էր, սկսած գարնանային օրհավասարից մինչև աշնանաօին օրհավասարը: Երբ վրա էր հասնում ձմեռը, նա փոխադրվում էր Կարիանոս տրիկլինում¹⁴⁴ գտնվող մյուս ննջասենյակը: Սա ես ինքն էր կառուցել, պաշտպանվելու համար հարավից փչող ուժեղ ու սաստիկ քամիներից: Այժմ այն ծառայում է որպես պապիասի¹⁴⁵ բնակարան: Պակաս դիտարժան չէ և այնտեղ գտնվող հյուսիսահայաց հելիակոնը¹⁴⁶, որ նույնպես ինքն է կառուցել: Այնտեղից երևում էր հին ցուկանիստերիոնը¹⁴⁷, որն այն ժամանակ նշված տեղում էր գտնվում: Այնտեղ [հետագայում]

Քրանելի Վասիլ կայսրը կառուցեց նոր եկեղեցին, երկու ավազանները
 և միջնապարտեզը: Ահա սրանք են [Մարգարիտեսի] արևելյան կողմում
 [Թեոփիլոսի] կառույցները: Ինչ վերաբերում է հարավային կողմին, ա-
 պա նա այստեղ առաջ ձգեց հելիակոնները, ինչպես այդ մասին ասա-
 ցինք, տնկեց ցայսօր գոյություն ունեցող պարտեղները, իսկ նրանց
 կից կառուցեց կուբուկլիոնները¹⁴⁸: այսպես կոչված Կամիլասը, և նրան
 մոտիկ գտնվող երկրորդ կուբուկլիոնը: Վերջինիս կից և նույն շարքի
 վրա է գտնվում երրորդը, որն այժմ ծառայում է որպես կայսրուհու հան-
 դերձարան: Կամիլասի ոսկե խայտաճամուկ առաստաղը հենվում է
 թետտալական՝ կանաչ մարմարից պատրաստված վեց սյուների վրա,
 որմերը ներքևում նույն մարմարով են երեսապատված, իսկ վերևում
 ոսկեգույն խորանարդիկներից մոզայիկա է՝ պտուղներ քաղող մարդկանց
 պատկերող: Հատակը սալահատակված է պրիկոնեսիոս մարմարով:
 Սրան հպած կառուցված է երկու բեմ ունեցող աղոթարան, մեկը նվիր-
 ված է ամենասուրբ տիրուհի աստվածածնին, մյուսը՝ Միքայել հրեշ-
 տակապետին: Սրանից ներքև գտնվում է միջնահարկը, որի մարմարե
 վանդակապատ պատշգամբը նայում է դեպի հրիսոտրիկլին և այժմ
 քրիստոսասեր Կոստանդին Օիրանածին կայսեր կողմից գրադարանի է
 վերածվել: Հենց այնտեղ է սեղանատունը¹⁴⁹, որի որմերը պատված են
 փայլեցված բաթյուինոս մարմարով, իսկ ամբողջ հատակն էլ՝ բազմե-
 րանգ մոզայիկայով: Կամիլասից հետո եկող երկրորդ կուբուկլիոնի ա-
 ռաստաղը նման է նախորդին, այն հենված է դոկիմիտես մարմարից
 պատրաստված չորս սյուների վրա, իսկ հատակը սալահատակված է
 պրիկոնեսիոս մարմարով: Սրա պատերը ևս, ինչպես նախորդի, վերևի
 մասում զարդարված են ոսկեգույն մոզայիկայով, որի մեջ կանաչ խո-
 րանարդիկներով ծառեր և զարդանկարներ են արված: Սրանից ցած,
 Մեսոպատոս կոչված հարկը նախատեսված է կանանց բաժնում ծա-
 ռայող ներքինիների համար: Իսկ երրորդ հարկը¹⁵⁰, կուբուկլիոնով, որն
 այժմ ծառայում է որպես կայսրուհու հանդերձարան, սրանց նմանա-
 տրապ առաստաղ ունի, իսկ հատակը սալահատակված է պրիկոնեսիոս՝
 սպիտակ մարմարով: Իոլոր պատերը, ոչ այն ժամանակ, այլ հետագա-
 յում, Թեոփիլոսի որդի Միքայելի կողմից վարդարվեցին սրբապաս-
 կերներով: Սրան կից գտնվող ու նրան կպած միահարկ շենքի առաս-
 տաղը հենված է յոթ կարիանոս սյուների վրա, հինգը՝ հարավային կող-
 մում, երկուսը՝ արևելյան, այն ամրակուռ, ղույգ որմերով է կառուցված՝
 հռոմեական, պեգանուսիոս¹⁵¹, կարիանոս, սպա և թետտալական կանաչ
 գույնի մարմարե տախտակներով գեղեցիկ երեսապատված: Այդ [շենքը]

Մուսիկոս է կոչվում՝ մարմարների խորանարդիկներով շախմատաձև ճշգրիտ մոզայիկայի սլատճառով: Նրա հատակը հղկված բազմերանգ ու գեղեցիկ մարմարներով է սալահատակված: Դրան ականատես լինելով, թվում է, թե բազմապիսի ծաղիկներով լի մարգագետին է դա: Սրա կողքին, արևմտյան մասում, կցված է մի կուբուկլիոն, որ մարմարների գեղեցկությամբ, ամեն ինչով նման է [Մուսիկոսին]: Սրա առաստաղը ևս կանգնած է հինգ կարիանոս սյուների վրա, որոնցից երեքը հարավային կողմում են, երկուսը՝ արևմտյան: Սրան անմիջականորեն հարում է մի այլ, երկու մասի բաժանված [կուբուկլիոն], որը կայսրուհու ննջասենյակին մոտիկ է գտնվում: Այստեղ քրիստոսասեր լևոն կայսրը¹⁵² սուրբ Աննայի աղոթարան կառուցեց, որի առաստաղը ևս հենված է չորս՝ բաթյուինոս սյուների վրա, հստակը սալահատակված է պրիկոնեսիոս՝ սպիտակ մարմարով, իսկ որմերը երեսապատված են բաթյուինոս մարմարի սալերով: Այս մեկը, ինչպես ասացինք, կայսրուհու ննջասենյակին մոտիկ է: Մուսիկոսից արևմուտք գտնվող [կուբուկլիոնից] աստիճաններով կարելի է իջնել հիշյալ ննջասենյակը, ինչպես և մուաբը: Այդտեղից կարելի է մուտք գործել Կենուրդիոն¹⁵³, ննջասենյակը և տրիկլինոսը, որը երանելի կայսր Վասիլը կառուցեց, ինչպես և դեպի հինգերորդ կուբուկլիոնի սյունազարդ գավիթը, որտեղ գտնվում է երանելի կայսր Վասիլի կողմից կառուցված սուրբ Պողոսի աղոթարանը:

44. Այս բոլորը կառուցել է Թեոփիլոս կայսրը, պալատի հյուսիսային և հարավային կողմում: Մենք նրանց մասին [սույն] պատմության մեջ դրեցինք, քանզի շուգեցինք նրա գործերը, ինչպիսիք էլ նրանք եղած լինեն, մոռացության մատնել, ցանկանալով, որպեսզի մարդիկ իմանան նրա նախասիրությունների մասին: Բացի այդ, նա ոսկեգույն մոզայիկայով զարդարեց տրիկլինները՝ լավսիակոս կոչվածը և Հուստինիանոսի¹⁵⁴: Նա էր, որ բռնակալ Վասիլիսկոսի պալատի խոյակները հանեց ու լավսիակոսում տեղադրեց: Նա կառուցեց և մի այլ տրիկլինոս՝ չորս փառավոր ու պայծառ կուբուկլիոններով, որոնցից երկուսը նայում են դեպի Կամիլասից հետո եկող երկրորդ կուբուկլիոնի միջնահարկը: Այս տրիկլինոսի ոսկեփայլ առաստաղը չորս կամարների վրա է նստած և գտնվում է Ծիրանի [պալատի] մոտ: Նա Ծիրանի է կոչվում այն բանի համար, որ կայսրուհին դեռ հին ժամանակներից բրումալիայի¹⁵⁵ տոնակատարության ժամանակ իշխանուհիներին այստեղ էր բաժանում ծիրանի կերպասները: Նրա կառուցած մյուս երկու կուբուկլիոնները գտնվում են լավսիակոսի կողմում, որտեղից դեպի

Հավսիակոս նայող պատշգամբ կա: Թեոփիլոսը թեև ղրանց հատակները պրիկոնեսիոս մարմարով սալահատակեց, սակայն պատերը սլաճուճեց ոչ թե մարմարով, այլ ներկով: Հրդեհը սակայն ոչնչացրեց ղրանք: [Թեոփիլոսի] ավագ դուստր Թեկլան ի հիմանց [կառուցեց] Վլախեոնայի գեղեցկագույն կուբուկլիոնը: Այստեղ կառուցված է և նախավկա Թեկլաի աղոթարանը: Թեկլան, անկողնուն գամված, հենց այստեղ ավանդեց իր հոգին:

Գ Ի Ր Ք Չ Ո Ր Ր Ո Ր Կ

ՄԻՔԱՅԵԼԻ՝ ԹԵՈՓԻԼՈՍԻ ՈՐԴՈՒ ԹԱԳԱՎՈՐՈՒԹՅԱՆ ՄԱՍԻՆ

Ահա այսպիսի վախճան ունեցավ Թեոփիլոսը: Թագավորությունը ժառանգեց նրա որդի Միքայելը՝, որի՝ իր մոր՝ Թեոդորայի կողմից աշխարհ գալու երրորդ տարին էր ընթանում: Պետական գործերը վարում էին Թեոփիլոսի նշանակած հոգաբարձուներ ու խնամակալներ², ներքինի Թեոկտիստոսը, որն այն ժամանակ կանիկլիոս³ էր և դրոմոսի լոգոթետ⁴, կայսրուհու եղբայր պատրիկ Վարդասը և թագուհու հորեղբայր մագիստրոս Մանուիլը⁵՝ ազգությամբ հայ: Քաղաքական վիճակը կայուն էր, պետական գործերն առայժմ լավ էին ընթանում: Որակասրգի հարց էր և սրբապատկերների պաշտամունքի վերականգնումը, նրանց վաղնջական ակնածության արժանացնելը: Մանուիլը մահիճ ընկավ դժնդակ ու ծանր հիվանդությամբ: Ստուդիոս [վանքի] վանականները նրան այցելության եկան (Մանուիլը նրանց հանդեպ մեծ վստահություն էր շთածում) և խոստանում էին միանգամայն դյուրին ու վաղվադակի ապաքինում, եթե նա լուկ կամենա երկրպագել սրբապատկերները և համողի կառավարողներին ամբողջ երկրով մեկ այդ բանն օրինականացնել: Լեոնաբնակ այլ բազում աստվածակիր հայրեր էս, որ նրան մտերմացել էին դեռ այն ժամանակ, երբ նա Արմենիականների բանակաթեմի զորավարն էր, նրան այցելեցին և նույնը խնդրեցին: Նա խոստացավ ուղղափառություն դավանել և նրանց խնդրանքը կատարել, միայն թե ապաքինվի: Ինչ, որ և զսվ այդ վանականների՝ առ աստված հղած աղոթքներով ու նրանց փութեռանդությամբ: |2| Երբ [Մանուիլն] առողջացավ, վանականները լծվեցին գործի, նրանք Մանուիլին պաղատում էին հիշել աստծուն տված իր խոստումները, և նրանց հաջողվեց աստվածային Էռանդ ներարկել նրան: Նա իր մտադրությունը հայտնեց խնամակալներին,